

EUROSTUDENT VII: Eesti lühiülevaade

eurostudent.eu
☆☆☆☆☆☆

Kaasrahastas
Euroopa Liidu programm
„Erasmus+”

Uuringu tellis Haridus- ja Teadusministeerium ning seda kaasrahastas Euroopa Liit programmi Erasmus+ kaudu.

Autorid:

Kaupo Koppel

Sandra Haugas

Eve Mägi

Töö valmimisse on andnud panuse ka Andi Kiissel, Aleksandr Michelson ja Meeli Murasov.

Poliitikauuringute Keskus Praxis on Eesti esimene sõltumatu, mittetulunduslik mõttekeskus, mille eesmärk on toetada analüüsile, uuringutele ja osalusdemokraatia põhimõtetele rajatud poliitika kujundamise protsessi.

praxis
mõttekoda

Poliitikauuringute Keskus Praxis

Tartu mnt 50

10115 Tallinn

tel 640 8000

www.praxis.ee

praxis@praxis.ee

Väljaande autoriõigus kuulub Poliitikauuringute Keskusele Praxis. Väljaandes sisalduva teabe kasutamisel palume viidata allikale: Koppel, K., Haugas, S., Mägi, E. 2020. EUROSTUDENT VII: Eesti lühiülevaade. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

ISBN 978-9949-662-19-7 (pdf)

Sisukord

1. Uuringu taust ja metoodika.....	4
2. Võrdsed võimalused kõrghariduses osaleda.....	6
3. Töö- ja õpimustrid	15
4. Üliõpilaste vaimne tervis	23
5. Viited	28

1. Uuringu taust ja metoodika

EUROSTUDENT on rahvusvaheline üliõpilaste uuring, mille **eesmärk** on koguda ja kõrvutada usaldusväärseid ja võrreldavaid andmeid kõrghariduse sotsiaalse mõõtme kohta, et poliitikakujundajad nii riikide kui ka Euroopa tasemel saaksid tõendus põhiselt hinnata kõrghariduspoliitikate tulemuslikkust. Üleeuroopaline uuring (osaleb 28 riiki) käsitleb järgmisi **teemasid**: üliõpilaste praegused ja varasemad õpingud, rahulolu õpingutega ja ajakasutus, elamistingimused ja töötamine, rahaline olukord ja rahvusvaheline mobiilsus.

Praegune Eesti andmete põhjal koostatud indikaatorite ülevaade keskendub **kolmele põhiteemale**. Esiteks võetakse vaatluse alla võrdsed võimalused kõrghariduses, mille eesmärk on uurida, kas ja kuidas on kõrghariduses osalemisega seotud üliõpilaste vanemate haridustase ja majanduslik olukord, laste olemasolu, põhihariduse omandamise keel, erivajadus ning eelnevalt omandatud haridus. Teise suurema teemana analüüsitakse õppimist ja töötamist, ning kolmas osa keskendub üliõpilaste vaimsele tervisele.

Eesti uuringu **sihtrühma** moodustavad kõik Eesti kõrgkoolides immatrikuleeritud rakenduskõrgharidus-, bakalaureuse-, integreeritud- ja magistriõppe üliõpilased, kes küsitluse hetkel ei viibinud akadeemilisel puhkusel, ei õppinud eksternõppe vormis ega Erasmus+ programmi raames lühiajaliselt välisriigi kõrgkoolis. **Esimest korda Eesti EUROSTUDENT uuringute käigus saadeti küsitlus kõikidele sihtrühma kuuluvatele üliõpilastele**. Uuring viidi läbi rahvusvaheliselt koostatud ja Eestis kohandatud ning täiendatud veebipõhise ankeetküsitluse abil, mida oli võimalik täita eesti, vene ja inglise keeles. Kokku osales küsitluses 2760 üliõpilast, mis teeb keskmiseks vastamismääraks 8% (vt Tabel 22 vastamismäärade jagunemist kõrgkoolide ja õppeastmete kaupa). Inglisekeelseid vastuseid laekus 144, venekeelseid 148 ning eestikeelseid 2468. Andmed on üldkogumi suhtes kaalutud soo, vanuse, õppeasutuse tüübi ja kõrgharidusastme põhjal (tabel 1). Eesti EUROSTUDENT küsitlusele vastanute valim esindab üldkogumit lähedaselt nii vanuse, õppeastme kui õppevaldkondade lõikes, suuremad erinevused esinevad kõrgkoolide ja soo lõikes, kui enne kaalumist olid üle-esindatud naissoost vastajad.

Tabel 1. Vastanute valim peamistes lõigetes

Tunnus	Vastajad	Kaalutud	
Sugu	Mees	75,1%	59,2%
	Naine	24,9%	40,9%
Vanus	Kuni 19 a	26,4%	26,0%
	20-24 a	25,7%	27,7%
	25-29 a	18,9%	19,7%
	30+ a	29,1%	26,6%
Õppeaste	Rakenduskõrgharidus	21,4%	26,4%
	Bakalaureuseõpe	40,1%	40,1%
	Magistriõpe	30,6%	27,0%
	Integreeritud õpe	7,9%	6,5%
Valdkond	Haridus	9,4%	7,3%
	Humanitaaria ja kunstid	17,0%	16,8%
	Sotsiaalteadused, ajakirjandus ja teave	12,2%	11,4%
	Ärindus, haldus ja õigus	17,3%	16,5%
	Loodusteadused, matemaatika ja statistika	8,2%	8,2%
	Informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiad	8,2%	9,8%

Tehnika, tootmine ja ehitus	5.6%	7,4%
Põllumajandus, metsandus, kalandus ja veterinaaria	1.4%	1,3%
Tervis ja heaolu	16.4%	15,6%
Teenindus	3,9%	5,6%

Siinse aruande metoodika tugineb peamiselt indikaatorite keskmiste ja usaldusintervallide võrdlusele, vaadeldes seega, kuivõrd erinevad näitajad üliõpilaste vanuse, õppevaldkonna ja teiste taustakarakteristikute lõikes. Sissetulekute ning kulude analüüsis viidi alternatiivselt läbi regressioonanalüüs, leidmaks statistiliselt seotuid näitajaid. Aruandes esitatud tulemused ei viita põhjuslikule seosele indikaatorite ja taustatunnuste vahel, kuid tegemist on siiski statistiliselt oluliste erinevuste olemasoluga. Tulemusi on läbivalt võrreldud EUROSTUDENT VI uuringu andmetega, mis koguti aastatel 2016–2018. Lisaks on analüüsile konteksti lisamiseks kasutatud Eesti rahvastikunäitajaid ja teiste uuringute tulemusi. EUROSTUDENT VII uuring viidi läbi aastatel 2018–2020.

Tabel 2. Vastanute arvud ja vastamismäärad kõrgkoolide ja õppeastmete kaupa

Õppeasutus	Üliõpilaste arv*	Vastused	Vastamismäär kõrgkoolis	Vastamismäär BA-õppes ja rakenduskõrgharidusõppes	Vastamismäär MA-õppes ja integreeritud õppes
EELK Usuteaduse Instituut	99	16	16%	18%	14%
Eesti EKB Liit Kõrgem Usuteaduslik Seminar	42	6	14%	14%	-
Eesti Ettevõtluskõrgkool Mainor	1276	45	4%	3%	8%
Eesti Kunstiakadeemia	844	75	9%	9%	9%
Eesti Lennuakadeemia	197	28	14%	14%	-
Eesti Maaülikool	1839	138	8%	8%	7%
Eesti Metodisti Kiriku Teoloogiline Seminar	55	1	2%	2%	-
Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia	450	39	9%	9%	9%
Estonian Business School	1029	19	2%	2%	2%
Euroakadeemia	251	8	3%	3%	17%
Kaitseväge Akadeemia	164	7	4%	5%	0%
Lääne-Viru Rakenduskõrgkool	684	46	7%	7%	-
Sisekaitseakadeemia	488	44	9%	9%	7%
Tallinna Tehnikakõrgkool	1793	58	3%	3%	-
Tallinna Tehnikaülikool	7699	180	2%	2%	2%
Tallinna Tervishoiu Kõrgkool	1229	53	4%	4%	4%
Tallinna Ülikool	5357	591	11%	10%	13%
Kõrgem Kunstikool Pallas	213	27	13%	13%	-
Tartu Tervishoiu Kõrgkool	836	102	12%	12%	13%
Tartu Ülikool	9288	1277	14%	13%	14%
Kokku	33 833	2760	8%	8%	9%

Allikas: EHIS. *Üliõpilaste arv seisuga 01.06.2019.

2. Võrdsed võimalused kõrghariduses osaleda

Rahvusvaheliselt kasutatakse kõrghariduse ligipäasetavuse võrdvärsuse hindamiseks üliõpilaskonna mitmekesisust ja seda, kuidas seda sarnaneb ta kogurahvastiku vastavate tunnustega. Siinses aruandes käsitletakse seda nii läbi vanemate haridustaseme ja majandusliku olukorra, kui ka õpiradade, vanemluse, mõne erivajaduse olemasolu ja põhihariduse omandamise keele.

Üliõpilaste vanemate haridustase

Kõrgharitud vanemate järeltulijad kalduvad üliõpilaskonnas olema muu ühiskonnaga võrreldes ülesindatud (Haim ja Shavit, 2013). Nii on see ka Eestis, kusjuures **erinevus on viimastel aastatel isegi veidi kasvanud**. Näiteks kui Eesti EUROSTUDENT VI (2016–2018) uuringu andmetel oli kõrgharidus 34% üliõpilaste isadest (Haaristo et al., 2017), samal ajal kui 35–64aastastest meestest omas kõrgharidust 24% (Statistikaamet, 2020), siis EUROSTUDENT VII kohaselt on vastavad näitajad kasvanud 40% ja 25%ni¹. Üliõpilaste emadest oli kõrgharidus EUROSTUDENT VI andmetel 49%-l, samas kui 35–64aastaste naiste seas oli kõrgharitud 33%. EUROSTUDENT VII kohaselt on need näitajad 52% ja 37%.

Üliõpilaste vanemad on haritumad võrreldes rahvastiku keskmise haridustasemega.

Samas on mõnevõrra suurenenud nende üliõpilaste osakaal, kelle kummalgi vanemal ei ole kõrgharidust – seda ka noorimates vanuserühmades.

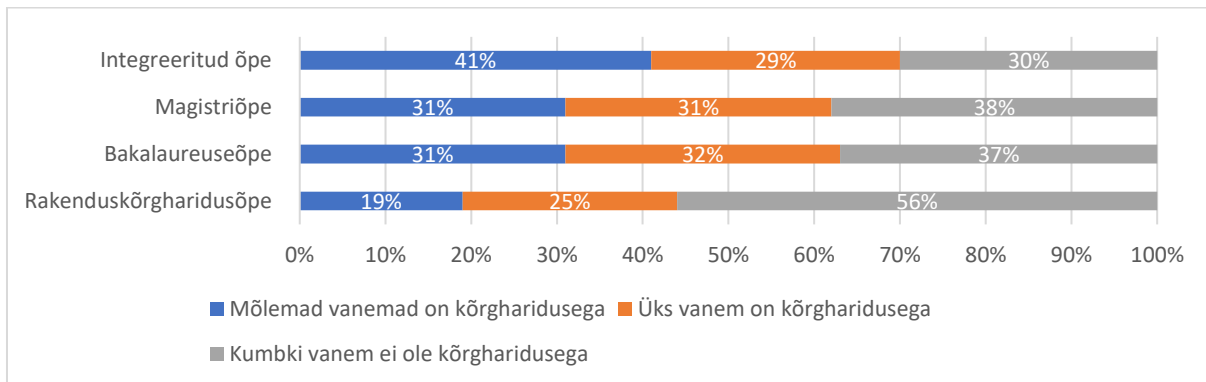
Samal ajal kerkib kõrghariduse võrdväärse kättesaadavuse tähenduses esile ka üks positiivne trend: **kui EUROSTUDENT VI andmeil oli neid üliõpilasi, kelle kummalgi vanemal ei ole kõrgharidust 39% (Haaristo et al., 2017), siis praeguseks on see tõusnud 42%ni**. Ühelt poolt seletab üliõpilaste, kelle vanematel ei ole kõrgharidust osakaalu kasvu vanemate (30+) vanusegruppide varasemast suurem esindatus üliõpilaskonnas – kui õppeaastal 2015/16 oli 30aastaseid ja vanemaid tudengeid Eestis 25%, siis 2018/19 juba 29% (HaridusSilm, 2020). Mida vanemad tudengid, seda suhteliselt enam on nende seas kõrghariduseeta vanemate järeltulijaid. Näiteks, kui kuni 19aastaste üliõpilaste seas on neid, kelle kummalgi vanemal ei ole kõrgharidust, 31%, ja 20–24aastaste seas 38%, siis 30aastaste ja vanemate hulgas umbes pooled (51%). Teiselt poolt näitavad andmed ka seda, et noorte õppijate, kelle vanematel ei ole kõrgharidust, ligipäas kõrgharidusele on pisut paranenud. Kui EUROSTUDENT VI kohaselt oli neid kuni 24aastaseid üliõpilasi, kelle kummalgi vanemal ei ole kõrgharidust, 18% (Haaristo et al., 2017), siis praegu 20%.

Õppeastmete lõikes on kõrgharidusega vanemate lapsi suhteliselt kõige enam integreeritud õppes ja kõige vähem rakenduskõrghariduses (Joonis 1). Seda näitab ka üliõpilaste vanuseline struktuur: rakenduskõrgharidusõppe tudengid on vanemad kui integreeritud õppe üliõpilased. Näiteks 30aastaste ja vanemate üliõpilaste osakaal rakenduskõrghariduses on 30%, kuid integreeritud õppes kõigest 9%.

Põhihariduse eesti keeles omandanud tudengeid, kelle vanematel ei ole kõrgharidust, on 43% ning venekeelsete seas on vastav näitaja 47%. Arvestades, et EUROSTUDENT VI kohaselt olid vastavad näitajad 38% ja 50% (Haaristo et al., 2017), võib nende andmete põhjal eeldada, et **ligipäas kõrgharidusele on eesti emakeelega noorte seas paranenud, kuid vene emakeelega noorte hulgas pisut halvenenud**.

¹ EUROSTUDENT VI uuringuaruande kohaselt oli kõrgharitud 35–64aastaste naiste osakaal 47% ja kõrgharitud 35–64aastaste meeste osakaal 28%. EUROSTUDENT VI ja EUROSTUDENT VII aruannetes esitatud osakaalude erinevused tulenevad Statistikaameti meetodika muutusest ja haridustasemete andmete ümberarvestamisest kahe aruande koostamise vahepealsel ajal.

Joonis 1. Üliõpilaste vanemate haridustase kõrgharidusõpete lõikes

Allikas: Autorite koostatud

Üliõpilaste vanemate majanduslik olukord

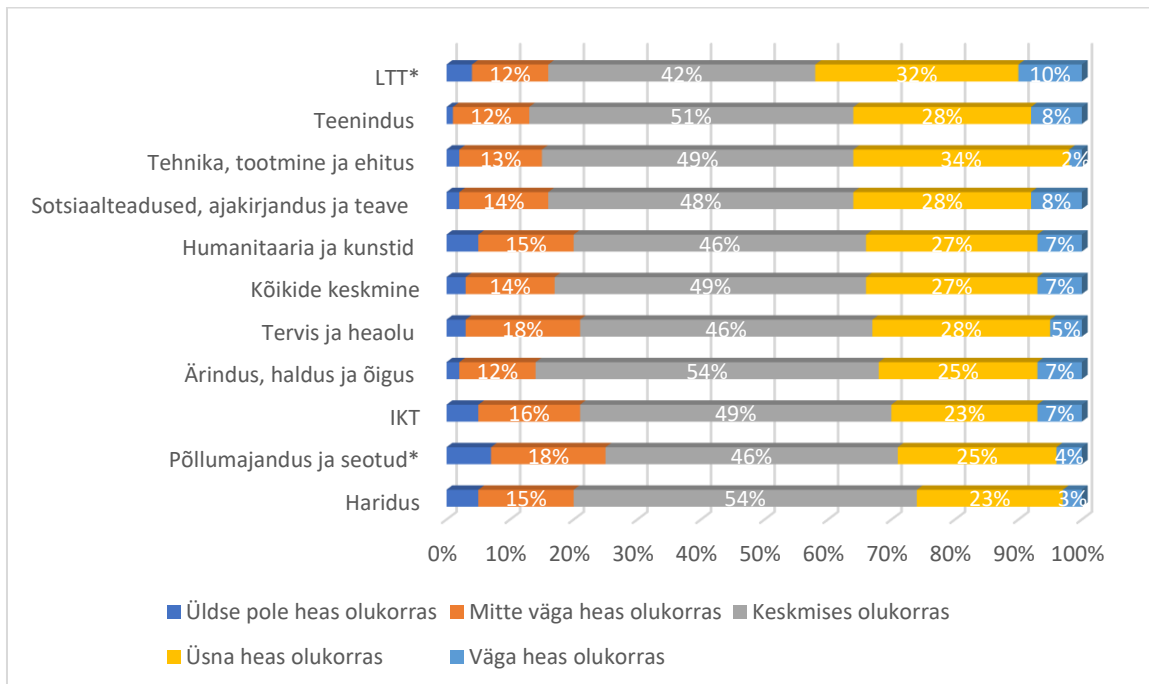
Tudengitel paluti hinnata oma vanemate majanduslikku olukorda võrreldes teiste perekondadega viiesel skaalal. Sarnaselt EUROSTUDENT VI andmetega **hindab kõige suurem osa** (49%; E:VI: 46% (Haaristo et al., 2017)) **üliõpilastest oma vanemate majanduslikku olukorda keskmiseks** ehk viie palli skaalal kolme palli vääriliseks. Väga heaks või üsna heaks hindab oma vanemate olukorda 34% üliõpilasi ning keskmisest halvemaks 17%. EUROSTUDENT VI-s olid need hinnangud peaaegu samad (vastavalt 36% ja 19%), ning sarnased olid nad ka varasemates EUROSTUDENT lainetes. Seega võib näha jätkumas trendi, kus üliõpilased hindavad oma vanemate majanduslikku olukorda pigem positiivselt ning keskmisest kõrgemad hinnangud kaaluvad üles madalamad (Haaristo et al., 2017; Kirss et al., 2011; Espenberg et al., 2013).

Teistest paremaks hindavad oma vanemate majanduslikke võimalusi integreeritud õppe üliõpilased, kellest 41% ütleb olukorra olevat keskmisest parem või väga hea. See on ootuspärane, arvestades, et integreeritud õppes on teistest õpetest enam tudengeid, kes kuuluvad noorematesse vanusegruppidesse ning kelle vanematel on kõrgharidus ja seega ka tõenäoliselt kõrgemad sissetulekud. **Mida nooremad üliõpilased, seda paremaks nad oma vanemate majanduslikke võimalusi hindavad.** Näiteks moodustavad need, kelle hinnangul on nende pere majanduslikud võimalused keskmisest paremad kuni 19aastaste seas 46%, kuid 30aastaste ja vanemate hulgas kõigest veerandi.

Õppevaldkondade lõikes kerkivad esile loodusteadused, matemaatika ja statistika ning teenindus, kus oma vanemate majanduslikke võimalusi keskmisest paremaks hindavate üliõpilaste osakaal on teistest suurem, ning haridus, kus see on kõige madalam (Joonis 2).

Hariduse valdkonna erialadel õppijate hinnangud olid madalad ka EUROSTUDENT VI andmetel: siis oli neid, kes oma vanemate majanduslikke võimalusi keskmisest halvemaks pidasid koguni 31% (Haaristo et al., 2017), samas kui praegu on see 20%. Hariduse üliõpilaste madalaid hinnanguid oma vanemate majanduslikele võimalustele võib seletada õppijate vanuseline struktuur: just seal on vanemate vanuserühmade osakaal kõige suurem ja seega on vanemad, suhteliselt madalama hariduse ja sissetulekutega ka hariduse üliõpilaste emad ja isad.

Joonis 2. Üliõpilaste hinnangud oma vanemate majanduslikule olukorrale, õppevaldkonniti

Allikas: Autorite koostatud. *Siin LTT – loodusteadused, matemaatika ja statistika; põllumajandus ja seotud – põllumajandus, metsandus, kalandus ja veterinaaria.

Lapsed

Lastega üliõpilaste osakaal ei ole aastate lõikes muutunud, püses sarnaselt EUROSTUDENT VI-ga 20% juures. **Üliõpilased, kellel on laps(ed), õpivad sagedamini rakenduskõrgharidus- või magistriõppes** (lastega õppijate osakaalud vastavalt 27% ja 29%). See on ootuspärane, arvestades nende üliõpilaste suhteliselt kõrgemat vanust. Mida vanemad tudengid, seda suhteliselt enam on nende seas lapsevanemaid: näiteks kui kuni 19aastaste seas ei ole lapsi mitte ühelgi tudengil, vanusegrupis 20–24 on laps(ed) 1%-l, siis **30aastaste ja vanemate seas moodustavad lapsevanematest õppijad koguni 65%**. Töötavatel üliõpilastel on laps(ed) sagedamini kui mittetöötavatel (26% vs. 9%) ning kõrgemapalgalistel (5. kvintiili liigituvate sissetulekute) enam kui neil, kelle teenistus jääb kõige madalamasse sissetulekukvintiili (45% vs. 4%).

Iga viies üliõpilane on lapsevanem, ent see osakaal varieerub alates 3% loodusteadustes, matemaatikas ja statistikas kuni 44% haridusteadustes.

Vaid natuke üle poole (56%) tudengitest tunnevad, et saavad lapse kasvatamise kõrvalt oma õpingutele vajalikul määral keskenduda.

Loodusteaduste, matemaatika ja statistika (LTT) valdkonna õppekavadel õppijatel on valdkondade lõikes kõige harvemini lapsi (3%) ning kõige sagedamini hariduse valdkonna erialadel õppivatel tudengitel (44%). Sarnane jaotus ilmnis ka EUROSTUDENT VI uuringus, mille andmeil oli(d) laps(ed) 43%-l hariduse valdkonna erialadel õppijatest. Nii hariduse kui LTT valdkonna erialade puhul seletab lapsevanematest tudengite osakaalu tõenäoliselt üliõpilaste

vanus. Hariduse valdkonna erialadel õppijad on kõigi valdkondade võrdluses kõige vanemad ning LTT valdkonna erialadel õppijad kõige nooremad. Näiteks, kui 30aastaste ja vanemate üliõpilaste osakaal hariduses valdkonna erialadel on 45%, siis LTT valdkonnas kõigest 6%. Lisaks, kui töötavaid tudengeid on valdkondade võrdluses hariduses kõige enam (82% hariduse valdkonna õppijatest töötab), siis LTT-s on neid põllumajanduse järel kõige vähem (51%). Seega on suured erinevused laste olemasolus

hariduse ja LTT valdkonna erialade õppijate vahel igati ootuspärased, arvestades, et kui viimased on nõõ tüüpilised noored üliõpilased, siis esimesed end töö- ja pereelu kõõrvalt täiendavad täiskasvanud.

Uuringust selgub, et peaaegu kõõikidel kuni seitsmeaastast last kasvatavatel tudengitel on võimalik oma laps õõpingute ajaks kellegi hoolde jätta. Kõõige sagedamini kasutatakse abikaasa või elukaaslase (80%), pere (63%) ja lasteaia või -hoiu (61%) tuge. Neid kuni seitsmeaastast last kasvatavaid tudengeid, kellel enda hinnangul last õõpingute ajaks mitte kellegi hoolde pole võimalik jätta, on vaid 1%. Siiski näib, et tugi ei ole paljudel juhtudel piisav, sest **vaid veidi enam kui pooled (56%) kuni seitsmeaastast last kasvatavatest üliõõpilastest tunnevad, et saavad lapse kasvatamise kõõrvalt kõõrgharidusõõpingutele vajalikul määõral keskenduda.** EUROSTUDENT VI andmetega võõrreldes ilmneb siin positiivne trend, kuivõõrd siis oli vastav näõtaja veel madalam (48%) (Haaristo et al., 2017). Samas võõib seda näõiliselt positiivset tendentsi seletada hoopis see, et nii nagu on kasvanud vanemate tudengite osakaal üliõõpilaskonnas, on kasvanud ka tudengite laste keskmised vanused ja seega väõhenenud intensiivsemat tuge vajavate laste osa. Näõiteks moodustasid kuni seitsmeaastased lapsed kõõikidest üliõõpilaste lastest EUROSTUDENT VI ajal 61%, kuid nüõud 54%.

Põõhihariduse omandamise keel

Uurimaks, kuivõõrd proportsionaalselt on Eesti üliõõpilaskonnas esindatud vene emakeelega noored, küõsisime tudengitelt ka, mis keeles omandasid nad põõhihariduse. Nagu EUROSTUDENT VI-s, selgus ka nüõud, et **venekeelse taustaga noored on Eesti kõõrghariduses alaesindatud.** Aastatel 2005–2020 õõppis kolmandas kooliastmes vene õõppekeeles 19% õõpilastest, lisaks veel 4% eesti keelekõõmbluses (HaridusSilm, 2020), ent tudengkonnas moodustavad vene keeles põõhihariduse omandanud õõppijad kõõigest 9%. EUROSTUDENT VI kohaselt oli sama näõtaja 11%.

Erinevalt eesti emakeelega noortest **kalduvad venekeelse taustaga õõppijad piirduma esimese astme kõõrgharidusega ning magistriõõppesse läõhevad neist õõppima väõhesed:** kui bakalaureuse- ja rakenduskõõrgharidusõõppes moodustavad nad vastavalt 10% ja 9%, siis integreeritud õõppes 17% ja magistriõõppes vaid 5%. õõppevaldkondadest õõpib neid suhteliselt kõõige enam tervises ja heaolus (14%) ja IKT-s (11%), väõhem aga sotsiaalteadustes, ajakirjanduses ja teabes (5%) ning äõrinduses, halduses ja õõiguses (5%). Võõrreldes eelmise Eesti EUROSTUDENT uuringuga on siin toimunud muutus, toona oli venekeelse taustaga õõppijaid kõõige enam tehnika, tootmise ja tehnoloogia valdkonnas (20%), mis võõis tuleneda Tallinna Tehnikaüõlikooli Ida-Virumaa kolledõži õõppekavade toonasest populaarsusest.

Täõhelepanuvääõrsed erinevused ilmnevad ka vanuserühmade lõõikes: kui kõõigis teistes vanusegruppides moodustavad venekeelse põõhikooli taustaga tudengid väõhem kui küõmnendiku (keskmiselt 8–9%), siis noorimas vanuses (kuni 19aastaste seas) ligi veerandi (24%). Üõheks seletuseks on see, et **venekeelse taustaga noored sisenevad kõõrgharidusse vahetult peale keskhariduse omandamist mõõnevõõrra sagedamini** kui eestikeelse taustaga noored – neid, kellel jäi esmakordse keskharidusest lahkumise ja esmakordse kõõrgharidusse sisenemise vahele väõhem kui üks aasta on eestikeelse põõhihariduse taustaga üliõõpilaste seas 71%, kuid venekeelsete hulgas 78%.

Üliõõpilaste tervislik seisund

Erivajadust või pikaajalist terviseprobleemi hindab endal olevat **22% üliõõpilastest**, mis on seitsme protsendipunkti võõrra suurem kui see oli EUROSTUDENT VI ajal. Eesti Puuetega Inimeste Koja (2019) andmetel moodustavad puuetega inimesed kogu eesti rahvastikust ligi 12%, ent kuna erinevalt EUROSTUDENTist ei hõõlma see osakaal pikaajaliste terviseprobleemidega inimesi, ei saa nende andmete põhõjal hinnata, kuivõõrd peegeldab üliõõpilaskond üõhiskonda selles küõsimuses.

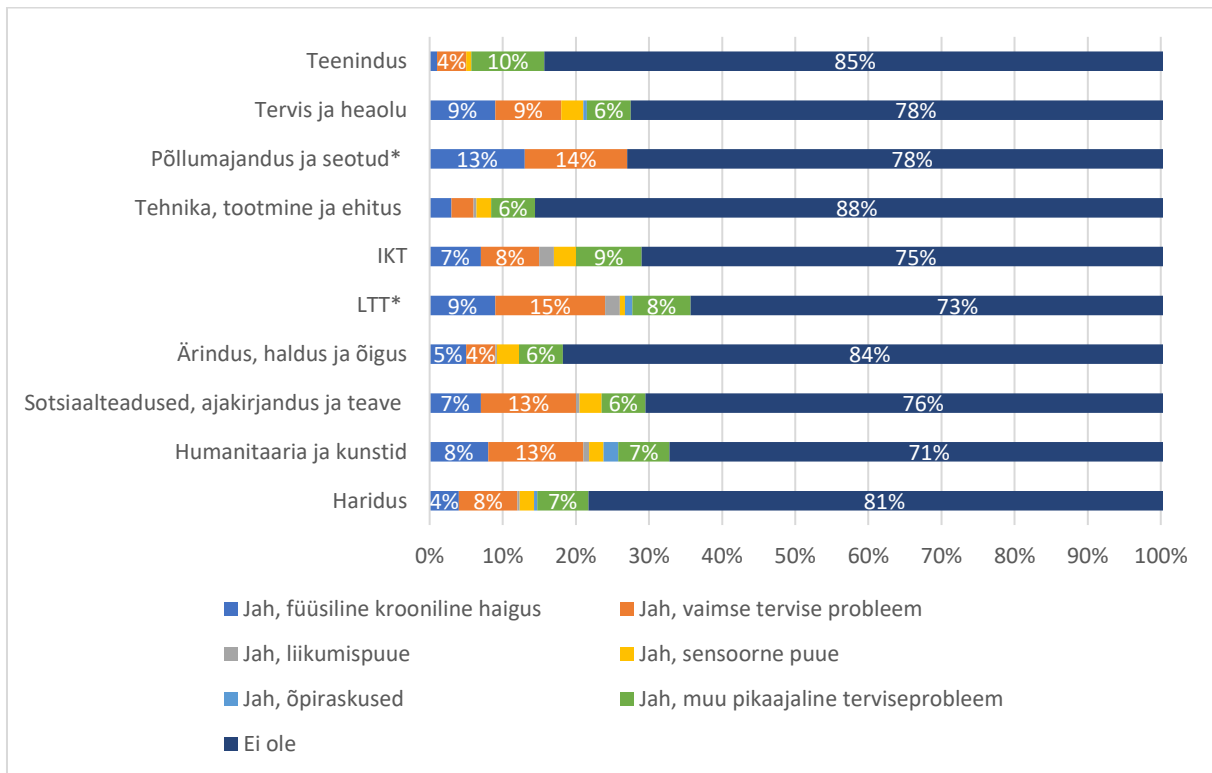
Kõige enam esineb üliõpilastel **vaimse tervise probleeme² (9%)**. Arvestades, et EUROSTUDENT VI andmeil oli sama näitaja kõigest 3%, on tegemist järsu tõusuga, mis vajab nii uurijate kui poliitikakujundajate tähelepanu. Näiteks vajaks uurimist, kas osakaalu kasvu seletab ennekõike üliõpilaste parem teadlikkus vaimse tervise probleemidest ja julgus nendest rääkida, küsitluse metoodikast tulenevad muutused (siinse uuringu küsimustikus on vaimne tervis käsitletud senisest põhjalikumalt) või probleemi ulatuse tegelik laienemine. Viimase korral tuleks lähemalt vaadelda ka, kas vaimse tervise probleemide esinemissageduse suurenemine iseloomustab ennekõike üliõpilaskonda või ühiskonda laiemalt. Arvestades aga, et vaimse tervise probleemide käes kannatab enda hinnangul ligi kümnendik Eesti üliõpilastest, vajab igal juhul lähemat uurimist kõrghariduse tugisüsteemide mõjus – kuivõrd on kõrgharidusinstituutsioonid vaimse tervise probleemide esinemissageduse kasvuga toimetulekuks tegelikult valmis?

Füüsilisi kroonilisi haigusi hindab endal olevat 7% üliõpilastest, sensoorset puuet (näiteks nägemisraskusi) 2%, liikumispuuet 1%, õpiraskusi 0,5% ning muid pikaajalisi terviseprobleeme 7% tudengitest. Võrreldes EUROSTUDENT VI ajaga nende vaevustega üliõpilaste osakaalus tähelepanuväärseid muutusi aset leidnud ei ole.

Õppeastmete võrdluses **esineb vaimse tervise probleeme kõige sagedamini bakalaureuseõppes**: 13% bakalaureuseõppe tudengitest väidab endal neid olevat, samal ajal kui integreeritud õppes on see näitaja 8% ning rakenduskõrgharidus- ja magistriõppes 6%. **Noorematel tudengitel on vaimse tervise vaevusi enam** kui vanematel (näiteks 20–24 aastaste seas 11%, kuid 30aastaste ja vanemate hulgas 6%). **Madalamates sissetulekurühmades rohkem** kui kõrgemates: näiteks kahes kõige madalamas sissetulekukvintilis esineb kõnealuseid probleeme 10–11% tudengitest, kuid kõige kõrgemas vaid 5%. **Üliõpilastel, kes ei tööta, on vaimse tervise muresid rohkem** kui töötavatel tudengitel (12% vs. 7%) ning ilma lasteta **üliõpilastel enam** kui lapsevanematest tudengitel (10% vs. 5%). Õppevaldkondade lõikes esineb vaimse tervise probleeme kõige sagedamini loodusteaduste, matemaatika ja statistika (15%), põllumajanduse (14%) ning humanitaaria ja kunstide (13%) valdkonna üliõpilaste seas (Joonis 3). Samades valdkondades on levinuimad ka füüsilised kroonilised haigused (vastavalt 9%, 13% ja 8%).

² Vaimse tervise probleemide all peetakse siinkohal silmas näiteks stressi, depressiooni, ärevushäireid ja meeleolulangust.

Joonis 3. Erivajaduste ja pikaajaliste terviseprobleemide esinemine, õppevaldkonniti

Allikas: Autorite koostatud. *Siin LTT – loodusteadused, matemaatika ja statistika; põllumajandus ja seotud – põllumajandus, metsandus, kalandus ja veterinaaria.

Õpirajad

Uurimaks, milliste „radade“ kaudu on üliõpilased oma haridusteel liikunud – näiteks kas otse põhiharidusest keskharidusse ja sealt kõrgharidusse või lühemate/pikemate katkestustega haridustasemetel vahel või sees – küsisime tudengitelt nii seda, kuivõrd nad tegid pause keskhariduse omandamisel, kui ka seda, mitu aastat jäi neil esmakordse haridussüsteemist lahkumise ja esmakordse kõrgharidusõpingute alustamise vahele.

Õpirajad – keskhariduse omandamise viisid

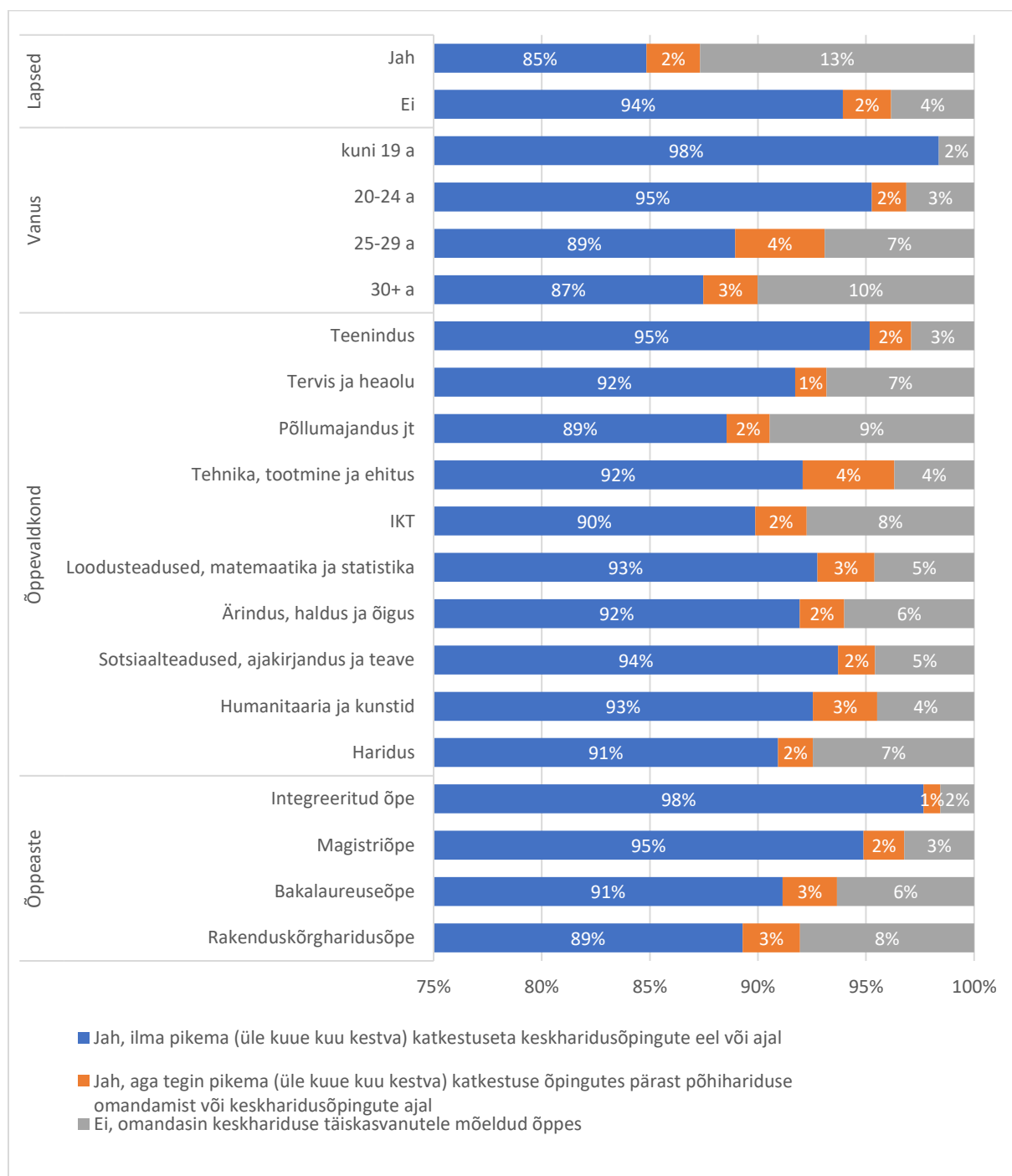
Valdav enamus (92%) üliõpilasi omandas keskhariduse tavapärasel viisil³, mis on sarnane EUROSTUDENT VI tulemusega (93%). Neid, kes omandasid keskhariduse küll tavapärasel viisil, kuid tegid pikema katkestuse pärast põhihariduse omandamist või keskharidusõpingute ajal, oli EUROSTUDENT VI andmeil 3% ning nüüd 2%. Mittetavapärasel moel keskhariduse omandanud oli eelmise EUROSTUDENT ajal 4% ja nüüd veidi enam: 6%. Seega ilmneb, et mittelineaarsete radade kaudu haridusteel liikumine ja, seega, keskhariduse omandamine tavapärasest vanemas eas on viimastel aastatel küll kasvanud, kuid väga vähesel määral.

Õppeastmete lõikes kerkivad esile rakenduskõrgharidusõpe, kus keskhariduse mittetavapärasel viisil omandanud üliõpilaste osakaal on keskmisest kõrgem (8%), ning integreeritud õpe, kus see on kõige madalam (2%) (Joonis 4). Valdajate võrdluses on mittetavapärasel viisil keskhariduse omandanud kõige enam põllumajanduses (10%), IKT-s (8%) ja hariduses (8%). Vanusegruppide osas ilmneb

³ Tavapärasel viisil tähendab, et keskharidus omandati gümnaasiumis, kusjuures ei õpingute eel ega ajal ei tehtud pikemaid, st üle kuu kestvaid, katkestusi. Mittetavapärase viisi tähendab pikemate katkestuste tegemist keskharidusõpingute eel või ajal ja/või õppimist täiskasvanutele mõeldud õppes (täiskasvanute gümnaasiumis, tavapärase gümnaasiumi mittetatsionaarses õppes, kutseõppeasutuse statsionaarses või mittetatsionaarses õppes).

erinevus, et mida vanemad üliõpilased, seda enam omandati keskharidus mittetavapärasel viisil. Näiteks kui kuni 19aastaste seas oli neid 2% ja 20–24aastaste hulgas 3%, siis 30aastastest ja vanematest moodustasid nad kümnendiku. See seletab ka mittetavapärasel moel keskhariduse omandanute suurt osakaalu näiteks nii rakenduskõrgharidusõppes kui hariduse valdkonnas, kus 30aastaste ja vanemate tudengite osa on vastavalt kõrgharidusõpete ja valdkondade võrdluses kõige suurem. Õpirajad on erinevad ka lapsevanemaks olemisega: kui lapsega/ lastega tudengite seas on neid, kes omandasid keskhariduse mittetavapärasel viisil, 13%, siis lasteta õppijate hulgas vaid 4%.

Joonis 4. Kõrgharidusse sisenemise rajad

Allikas: Autorite koostatud

Kuivõrd nii rakenduskõrghariduses olijaid, hariduse valdkonnas õppijaid, vanemate vanuserühmade esindajaid kui ka lapsevanematest tudengeid iseloomustab see, et nende seas on suhteliselt enam neid, kelle kummalgi vanemal ei ole kõrgharidust ja kes hindavad oma vanemate majanduslikku olukorda keskmisest halvemaks, võib nende andmete põhjal eeldada, et **keskhariduse mittetavapärasel viisil omandanud noored kalduvad olema pärit madalama sotsiaalmajandusliku taustaga peredest**, st nende vanematel on suhteliselt harvem kõrgem haridus ja madalamad sissetulekud.

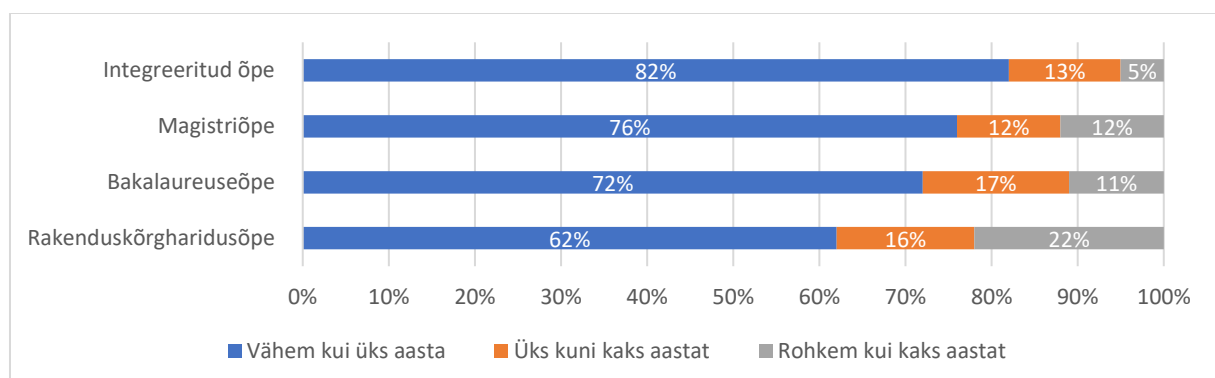
Õpirajad – liikumine keskharidusest kõrgharidusse

Üliõpilastelt küsiti, mitu aastat jäi neil esmakordse haridussüsteemist lahkumise ja esmakordse kõrgharidusõpingute alustamise vahele. Esimaskordse haridussüsteemist lahkumise all peetakse silmas aega, mil õppija esimest korda üldharidusõpingud lõpetas või pooleli jättis. Näiteks, kui ta omandas põhi- ja keskhariduse järjest õppides, lahkus ta haridussüsteemist esmakordselt pärast keskhariduse lõputunnistuse kätte saamist. Kui ta asus aga keskharidust omandama vähemalt aasta peale 9. klassi lõpetamist, lahkus ta haridussüsteemist esmakordselt peale 9. klassi lõpetamist.

Ootuspäraselt kõige suurema osa (71%) moodustavad üliõpilased, kellel jäi esmakordse haridussüsteemist lahkumise ja esmakordse kõrgharidusõpingute alustamise vahele vähem kui üks aasta. See osakaal ei ole võrreldes EUROSTUDENT VI ajaga tähelepanuväärselt muutunud (siis oli see 73%). Ühe- kuni kaheaastane katkestus oli 15%-l üliõpilastest (EUROSTUDENT VI: 12%) ning rohkem kui kaks aastat jäi vahele 14% tudengitest (EUROSTUDENT VI: 15%).

Õpete võrdluses kerkivad ka siin esile erisused eelkõige rakenduskõrghariduse ja integreeritud õppe puhul: kui integreeritud õppesse jõuab oma õpinguid lineaarselt ehk väikseimate katkestustega läbivaid õppijaid suhteliselt kõige enam (82%), siis rakenduskõrgharidusse kõige vähem (62%) (Joonis 5). **Teisisõnu on just rakenduskõrghariduses teistest õpetest suhteliselt enam neid üliõpilasi, kelle esmakordse haridussüsteemist lahkumise ja kõrgharidusse siirdumise vahele jäid kõige pikemad ajavahemikud.**

Joonis 5. Esimaskordselt haridussüsteemist lahkumise ja esimaskordselt kõrgharidusõpingute alustamise vahele jääv aeg, õpete lõikes

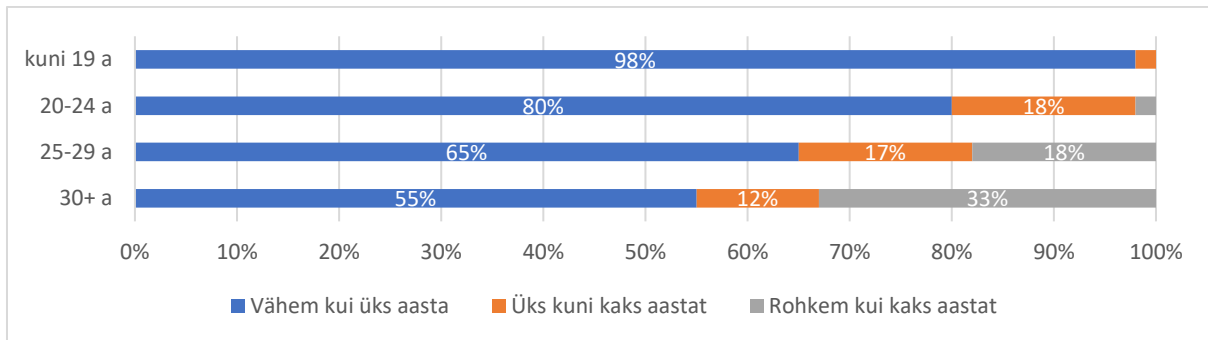

Allikas: Autorite koostatud

Õppevaldkondade lõikes on neid, kellel jäi esimaskordse haridussüsteemist lahkumise ja esimaskordse kõrgharidusõpingute alustamise vahele vähem kui üks aasta suhteliselt kõige vähem teeninduses (56%) ja hariduses (64%) ning kõige rohkem loodusteadustes, matemaatikas ja statistikas (80%) ning sotsiaalteadustes (79%). Vanuserühmade lõikes kerkib esile ootuspärane erinevus: mida vanemad üliõpilased, seda pikemad katkestused. Näiteks, kui kõige pikemate ehk vähemalt kaheaastaste katkestustega üliõpilasi kuni 19-aastaste vanuserühmas ei ole, vanuserühmas 20–24 on 2%, ning 25–29-aastaste seas 19%, siis üle 30-aastaste hulgas moodustavad nad kolmandiku (Joonis 6).

Ootuspäraseks võib pidada sedagi, et lastega üliõpilaste seas on vähemalt kaheaastase õpingutevahelise katkestuse teinute osakaal märksa suurem kui neil, kellel lapsi ei ole (vastavalt 38% ja 7%).

Joonis 6. Esmakordse haridussüsteemist lahkumise ja esmakordse kõrgharidusõpingute alustamise vahele jäänud aeg, vanuserühmade kaupa

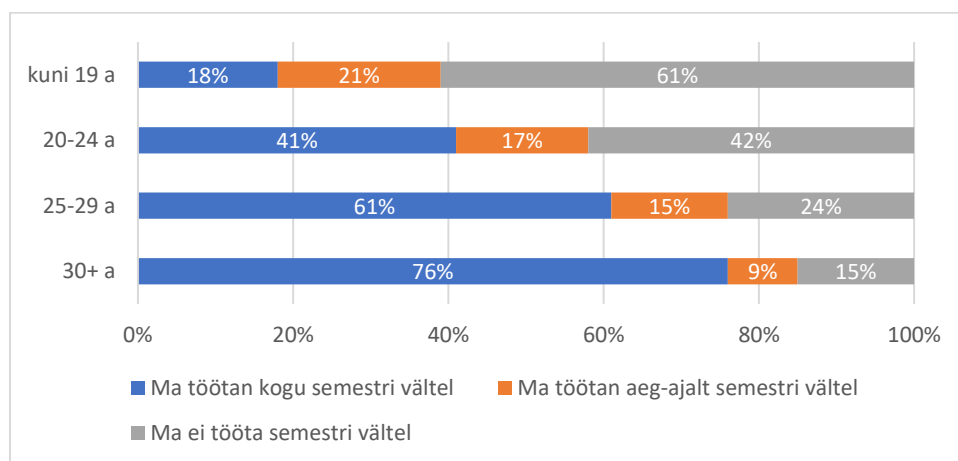
Allikas: Autorite koostatud

Arvestades, et nii rakenduskõrghariduses õppijate, vanemate vanuserühmade esindajate, hariduse valdkonnas õppijate kui lastega tudengite seas on sagedusjaotuste põhjal teistest suhteliselt enam neid, kelle kummalgi vanemal ei ole kõrgharidust ning kes hindavad oma vanemate majanduslikku olukorda keskmisest halvemaks, ilmneb sarnaselt keskhariduse mittetavapärasel viisil omandanutega, et **kõrgharidusse mittelineaarset rada pidi jõudvad noored on sagedasemalt pärit madalama sotsiaalmajandusliku taustaga peredest**, st nende vanemate seas on suhteliselt vähem kõrgema hariduse ja sissetulekuga inimesi. Kuna tugines kirjeldavale statistikale, ei saa siiski väita, et tegemist oleks põhjusliku seosega. Samal ajal on pikemaajad katkestusi teinud üliõpilaste praegused sissetulekud keskmisest kõrgemad: näiteks neid, kellel jäi õpingute vahele vähemalt kaheaastane paus, on madalaimas sissetulekukvintilis 9%, kuid kahes kõige kõrgemas ligikaudu kaks korda enam (vastavalt 19% ja 17%). Seletuseks on ilmselt see, et tegemist on keskmisest vanemate üliõpilastega, kes elavad pereelu (neil on laps) ja teenivad oma sissetulekud ise ehk ei sõltu enam majanduslikult oma vanematest.

3. Töö- ja õpimustrid

Kaks üliõpilast kolmest ehk **68% Eesti üliõpilastest töötab õpingute kõrvalt**, nendest 53% regulaarselt ja 15% aeg-ajalt. Töötavate üliõpilaste osakaal on püsinud sarnasena viimases kolmes Eesti EUROSTUDENT uuringus, muutudes kuni kahe protsendipunkti võrra. **Natuke üle poole töötavatest tudengitest (53%) määratlevad end eelkõige üliõpilasena, kes töötab õpingute kõrvalt ja mitte vastupidi. See tulemus erineb kolme aasta tagusest uuringust, kui 53% vastajatest kirjeldas end eelkõige töötajana, kes õpib töötamise kõrvalt.** Töötamise osakaalud erinevad enim vanuse lõikes (Joonis 7).

Joonis 7. Töötavate tudengite osakaal vanuseti

Allikas: Autorite koostatud

Töötamisele ja õppetööle pühendatud aeg

Eesti üliõpilased pühendavad nädalas õpingutele 34 tundi ja töötamisele 28 tundi. Kui aeg õppetööks on üle aastate väikeses tõusutrendis, siis keskmine töötundide arv on võrreldes eelmiste uuringutega vähenenud kolme tunni võrra.

Kõige suurema koormusega on lapsevanematest tudengid, kes panustavad tööle ja õpingutele nädalas kokku 69 tundi.

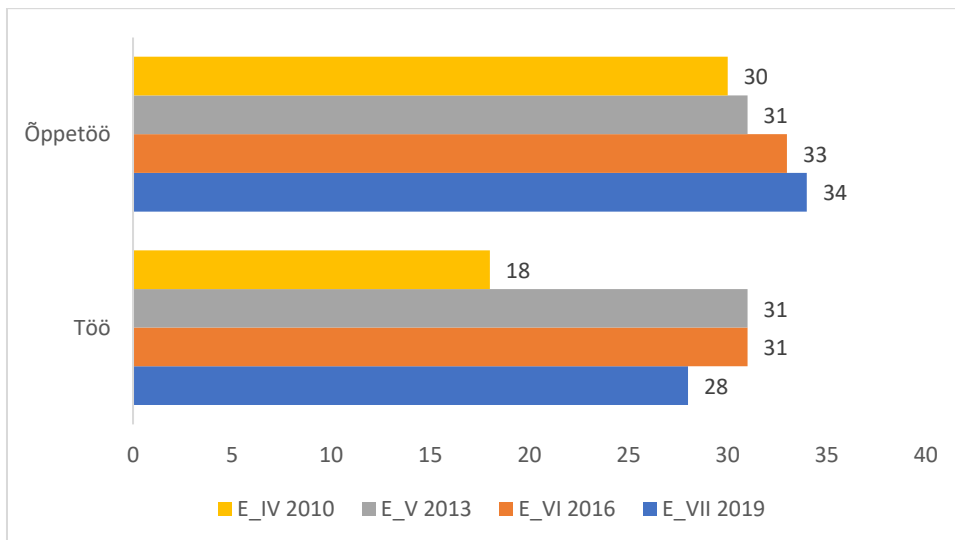
Eesti üliõpilased töötavad (regulaarselt või aeg-ajalt) nädalas keskmiselt 28 tundi. Kui eelnevatel aastatel (2013-2018) püsis see stabiilsena keskmiselt 31 tunni juures (Espenberg et al., 2013, Haaristo et al., 2017), siis nüüd on keskmine töötundide arv vähenenud kolme tunni võrra (Joonis 8). Ka mediaantundide⁴ arvus on toimunud langus – võrreldes eelmise uuringuga on mediaantundide arv vähenenud 35-lt tunnilt 30 tunnini.

Õppetööle pühendatakse nädalas keskmiselt 34 tundi (mediaan 33) ning see aeg on viimase kümnendi jooksul väikeses tõusutrendis – 2010. aasta EUROSTUDENT IV andmetel tegeles üliõpilane õppetööga nädalas keskmiselt 30 tundi (Kirss et al., 2010), 2013. aastal 31 tundi (Espenberg et al., 2013) ning 2017. aastal 33 tundi (Haaristo et al., 2017).

Töötamisele pühendatud tunnid varieeruvad eri lõigetes rohkem kui õppimisele pühendatud aeg ehk vastajate erinevused õpiajas on väiksemad kui töötamises. Siiski ilmnevad erinevused peaaegu igas alalõikes ning on täpsemalt nähtavad Joonis 9. Oodatult erineb õpingute kõrvalt töötavate ja mittetöötavate üliõpilaste ajakasutus. Kui mittetöötavad tudengid pühendavad õpingutele nädalas 39 tundi, siis töötavad üliõpilased 32 tundi. Võrreldes eelmise Eesti EUROSTUDENT uuringuga on näitajad suurenenud vastavalt kahe ja ühe tunni võrra.

⁴ Tundide arv, millest pooled üliõpilastest töötavad rohkem ja teine pool vähem.

Joonis 8. Õppetööle ka töötamisele kuluv aeg nädalas üle EUROSTUDENT uuringute

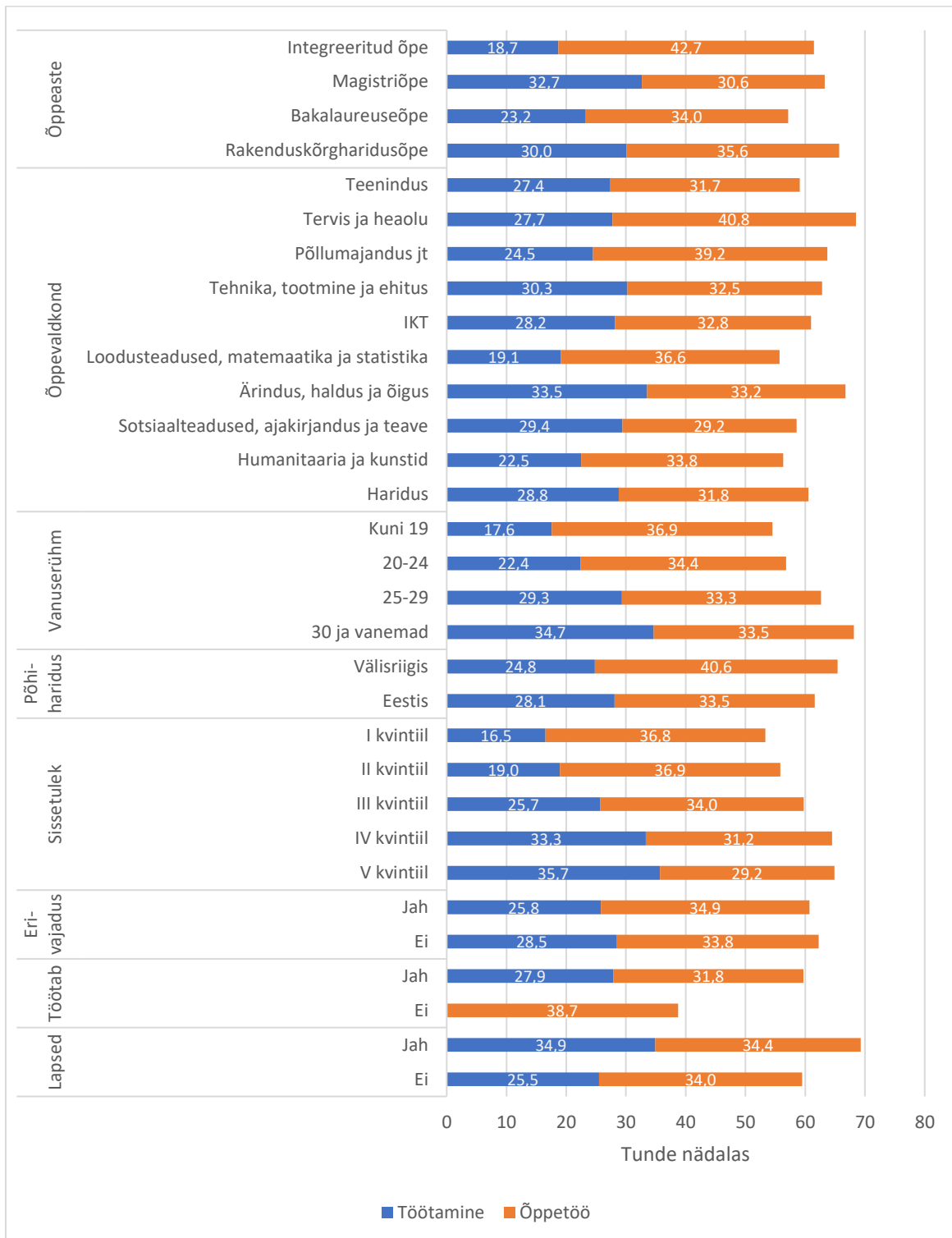
Allikas: Autorite koostatud

Ajakasutus erineb õppevaldkonniti (vt joonis 9). Teistest võib eristada näiteks tervise ja heaolu valdkonda, mille üliõpilased pühendavad enim aega õppetööle (41 tundi nädalas, ainsa valdkonnana üle 40 tunni) ning loodusteaduste, matemaatika ja statistika valdkonda, kus on selgelt väikseim töötamisele pühendatud aeg (19 tundi nädalas). Kui õppetöö tunnid vanusega ei muutu, siis **töötamisele pühendatud aeg suureneb üliõpilaste valimis igas aastaga keskmiselt ühe tunni võrra**. Erinevus on ka põhihariduse taustal – Eestis põhihariduse omandanud tudengid õpivad vähem (33 vs. 41 tundi) ja töötavad rohkem tunde (28 vs. 25) kui välismaal põhihariduse saanud üliõpilased ehk võimalikud välistudengid.

Ootuspärane on **ajakasutuse ja sissetulekute vahetamine, kui sissetuleku suurenedes väheneb aeg õppetööle ja suureneb töötamisele**, kusjuures tööaja erinevus on esimeses (17 tundi) ja viimasel (36 tundi) tulukvintilis kahekordne. Selline erinevus on tõenäoliselt selgitatav eelkõige läbi vanuse, kus vanuse suurenedes suureneb ka keskmiste töötundide arv ja sissetulek. Erivajadus ajakasutuse muutmiseks oluliselt ei mõjuta, kui ilmneb vaid statistiliselt ebaoluline erinevus töötundides. **Seega ei ilmne vähemalt ajakasutuse põhjal viiteid, et erivajaduse olemasolu mõjutaks õpinguid.**

Enim pühendavad õppetööle ja töötamisele kokku (69 tundi) lapsevanematest üliõpilased, kellel on üheaegselt mittetöötavate üliõpilastega võrreldes oluliselt suurem töökoormus (35 tundi vs. 25 tundi ilma lasteta tudengid), ent sellest hoolimata ka kõikide teiste tudengitega sama suur õppeaeg (34 tundi).

Joonis 9. Üliõpilaste ajakasutus, tunde nädalas

Allikas: Autorite koostatud

Töö seotus õpitava valdkonnaga

Enam kui pooled töötavatest üliõpilastest (56%) on hõivatud tööga, mis on nende õpitava valdkonnaga kas tihedalt või väga tihedalt seotud. See on sarnane kolme aasta taguse osakaaluga (56%) (Haaristo et al., 2017). Vähenenud on nende üliõpilaste osakaal, kes on hõivatud tööga, mis ei

ole üldse või on vähesel määral seotud nende õpitava valdkonnaga: kui kolm aastat tagasi ulatus see üle kolmandiku (34%), siis nüüd märgib töökoha ja õpitava vähest või puuduvat seost 31% üliõpilastest.

Kõige sagedamini märkisid oma töökoha seotust õpitava valdkonnaga IKT (72%), hariduse (71%) ning teeninduse (70%) õppevaldkonna üliõpilased. Vastupidise mustri paistavad silma humanitaaria ja kunstide õppevaldkond (38%) ning loodusteaduste, matemaatika ja statistika õppevaldkond (42%), kus ligi pooled üliõpilastest leiavad, et nende töökoht ei ole üldse või on vähesel määral õpitava valdkonnaga seotud.

Õpete võrdluses käivad oma valdkonnaga seotud töö eelkõige integreeritud õppe (68%) ning magistriõppe üliõpilased (66%). Keskmisega võrreldes väiksem on valdkonnaga seotud tööd tegevate üliõpilaste osakaal bakalaureuseõppes (45%). Need proportsioonid on sarnased eelmisele EUROSTUDENT VI ülevaatele (Haaristo et al., 2017). Märkimisväärseim muutus siin on õppevaldkonnaga seotud töökohal töötavate bakalaureuseõppe üliõpilaste osakaalu tõus 5 protsendipunkti võrra (40%lt 45%le).

Töökoha seotus õpitava valdkonnaga on keskmisest suurem vanemate üliõpilaste hulgas. See omakorda võib selgitada ka keskmisega võrreldes kõrgemat valdkonnaga seotud tööd tegevate lastega üliõpilaste osakaalu (67%) võrreldes nendega, kel lapsi ei ole (53%).

Kui Eestis põhihariduse omandanud üliõpilastest töötavad oma valdkonnaga seotud töökohal rohkem kui pooled (58%), siis välisriigis põhihariduse omandanud üliõpilaste ehk võimalike välisüliõpilaste seas jääb see osakaal (39%) tugevalt alla üliõpilaskonna keskmise (57%). Erivajaduse olemasolu töö seotust õpitava valdkonnaga ei mõjuta. **Samas ilmnevad statistilised erinevused üliõpilaste sissetulekukvintiilide võrdlusel.**

Keskmiselt töötab üle poole (56%) kõikidest üliõpilastest õpitava valdkonnaga seotud ametikohal, ent vaid 38% humanitaaria ja kunstide ning 42% loodusteaduste, matemaatika ja statistika valdkonna tudengitest.

Peamine töötamise põhjus on elamiskulude katmine.

Madalamasse sissetulekukvintiili kuuluvad üliõpilased töötavad oluliselt sagedamini õppevaldkonnaga vähesel või üldse mitte seotud töökohal, kusjuures vahe madalaima ja kõrgeima sissetulekukvintiili vahel on rohkem kui kahekordne. Kõrgeimatesse sissetulekukvintiilidesse (neljas ja viies) kuuluvate üliõpilaste hulgas töötab valdav osa (vastavalt 68% ja 62%) õppevaldkonnaga seotud ametipostil. Erinevused on potentsiaalselt selgitatavad läbi vanuse (koos vanusega suureneb sissetulek ja erialase töö osakaal) kui ka otseselt majanduslike põhjustega – madala sissetulekuga tudengid ei saa lubada pikka töötuse perioodi erialase töö leidmiseks, vaid

nende seas võib olla suurem motivatsioon asuda tööle ka õpitava valdkonnaga mitte seotud töökohal, kui see pakub kiiremat sissetulekut.

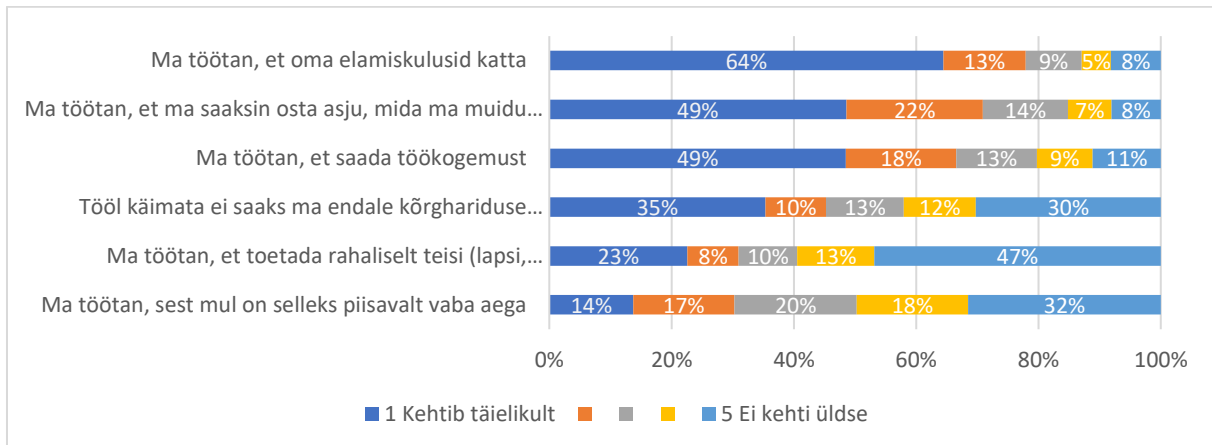
Üliõpilaste töötamise põhjused

Kõige levinum töötamise põhjus on elamiskulude katmine (78%) (Joonis 10). Mõneti vähem märgiti võimalust osta asju, mida muidu lubada ei saaks (71%) ja töökogemuse omandamist (67%). Töötamise põhjuste osakaalud on sarnased eelmise Eesti EUROSTUDENT tulemustega ning muutused on paari protsendipunkti suurusel.

Õppevaldkondadest eristuvad loodusteadused, matemaatika ja statistika, kus nii elamiskulude katmise, asjade ostmise kui töökogemuse saamise on teiste valdkondadega võrreldes töötamise põhjusena valinud kümme protsendipunkti vähem tudengeid. Teistest valdkondadest erineb ka põllumajandus, kalandus ja veterinaaria, kus peaaegu kõik (95%) üliõpilased töötavad elamiskulude

katmiseks ning teenindus, kus on ainsa valdkonnana kõige levinumaks töötamise põhjuseks töökogemuse omandamine. Viimase põhjuseks on ilmselt see, et mitmete siia kuuluvate alavaldkondade (nt riigikaitse ja vara- ja isikukaitse) õppijatele on mitmed materiaalsed vahendid (nt toitlustus, majutus, vormiriietus ja B-kategooria juhilubade omandamine politseikadettidele) riigi poolt tagatud ja seega nende üliõpilaste vajadus oma elamiskulusid ise katta teiste valdkondade õppijatest väiksem.

Joonis 10. Töötamise põhjused

Allikas: Autorite koostatud

Kui elamiskulude katmise tähtsus töötamise põhjusena erineb vanuseti ja on väiksem nooremate ning suurem vanemate üliõpilaste seas (46% alla 20-aastaste seas, 66% vanuserühmas 20-24, 86% 25-29-aastaste seas ning 90% üle 30-aastaste seas), siis **töökogemuse omandamine iseloomustab eelkõige keskmisi vanuserühmi** ja on põhjusena vähem tähtis alla 20-aastaste ning üle 30-aastaste vanuserühmas. Töötamise põhjustest muutub koos vanusega ka kõrghariduse omandamise võimaldamine. Kõige nooremas vanuserühmas toob seda põhjusena välja 16%, vanuserühmas 20-24 28%, 25-29-aastaste seas 53% ja veelgi vanemate üliõpilaste seas 64% vastajatest.

Ootuspäraselt sarnanevad lastega vastajate vastused enam vanematele vanuserühmadele. Näiteks **töötab lastega üliõpilastest elamiskulude katmise põhjusel 90%** (vs. 77% üldine keskmine), teiste toetamiseks 79% (vs. 31% üldine keskmine), ent töökogemuse saamine kõikide vastajate keskmist ei ületa.

Sarnaselt vanusele suureneb koos sissetuleku suurenemisega nii elamiskulude katmine, töökogemuse saamine, kõrghariduse omandamine kui ka teiste rahaliselt toetamine töötamise põhjustena (tabel 3). Märkimisväärne on teiste rahaline toetamine – kui esimeses kahes sissetulekurühmas töötab sellel põhjusel 12% tudengitest, siis suurima sissetulekuga tudengitest on sama näitaja 51%. Ka põhjust, et tööl käimata ei saaks kõrghariduse omandamist lubada, leiavad enim just suurima sissetulekuga üliõpilased (56% vs. 38% madalaima sissetulekuga tudengid).

Välismaal põhihariduse omandanud üliõpilased töötavad sagedamini elamiskulude katmiseks (88% vs. 77% Eestis omandatud põhihariduse korral) ning vähem töökogemuse omandamiseks (62% vs. 67%) ja rahaliselt teiste toetamiseks (25% vs. 31%). Erivajaduse olemasolu töötamise põhjuseid oluliselt ei mõjuta.

Tabel 3. Töötamise põhjused sissetulekukvintiiilides

	I kvintiiil	II kvintiiil	III kvintiiil	IV kvintiiil	V kvintiiil
Ma töötan, et oma elamiskulusid katta	62,8%	68,9%	75,9%	82,9%	88,2%
Ma töötan, et saada töökogemust	49,5%	61,6%	60,8%	75,4%	71,3%
Tööl käimata ei saaks ma endale kõrghariduse omandamist lubada	38,1%	32,3%	44,5%	48,0%	55,8%
Ma töötan, et toetada rahaliselt teisi (lapsi, elukaaslast, vanemaid jt)	12,0%	11,9%	24,4%	33,6%	50,8%
Ma töötan, sest mul on selleks piisavalt vaba aega	38,6%	28,2%	31,3%	27,3%	32,5%
Ma töötan, et ma saaksin osta asju, mida ma muidu endale lubada ei saaks	69,8%	66,9%	67,5%	74,5%	77,3%

Allikas: Autorite koostatud

Sissetulekute ja väljaminekute suurus ning jaotus

Üliõpilaste keskmine netosissetulek ühes kuus on 893 eurot ja keskmised väljaminekud 818 eurot. Kui natuke üle pooltel (55%) tudengitel ületavad tulud kulusid, siis vastupidine kehtib 43% üliõpilastel. Nii sissetulekute kui kulude keskmised ei ole otseselt võrreldavad eelmise ehk 2016. aasta Eesti EUROSTUDENT VI uuringuga, kus sellist teavet küsiti praegusega võrreldes väiksema detailsusega ning kajastati aruandes vaid rakenduskõrghariduses või bakalaureuseõppes täiskoormusega õppivatel kuni 24-aastastelt tudengitel.

Sarnaselt varasematele Eesti EUROSTUDENT uuringutele ei kasutata sissetulekute analüüsimisel registriandmeid, vaid üliõpilastel palutakse tulusid ise hinnata.

Sissetulekute suurus erineb enim töötamise (töötavatel üliõpilastel 1090 eurot vs. 466 teistel), **soo**, (meestel 125 eurot suurem sissetulek kui naistel), **vanuse** (iga eluaastaga suureneb sissetulek keskmiselt 33 eurot), **laste olemasolu** (1324 eurot vs. 780) ja **mõne erivajaduse** olemasolul (787 eurot vs. 925 ilma erivajaduseta). **Valdkondadest** on suurimad sissetulekud ärianduses, halduses ja õiguses (1140 eurot) ja IKT-s (1030 eurot) ning väikseimad loodusteadusteadustes, matemaatikas ja statistikas (590 eurot) ning põllumajanduses (600 eurot).

Samade tunnustega ning ligikaudu samas suuruses on seotud ka väljaminekute erinevused. Ainsa erandina on Eestis põhihariduse omandanud õpilastel selle välismaal omandanutega võrreldes küll suurem kuine kogusissetulek, ent väiksemad väljaminekud. Samas ei ole erinevus kuludes statistiliselt oluline.

Pikemalt näitab nii sissetulekute kui väljaminekute suurusi tabel 4 järgmisel leheküljel.

Üliõpilaste keskmine sissetulek ühes kuus on ligi 900 eurot ja see summa on ligikaudu tasakaalus kuludega. Peaaegu kõikidel üliõpilastel rühmadel moodustab palk üle poole sissetulekust, erandiks on mittetöötavad tudengid, kelle suurim tuluallikas on perekonnalt või partnerilt saadud raha.

Suurima osa üliõpilase sissetulekust moodustab üliõpilase enda teenitud palk (66%), millele järgneb perekonnalt või partnerilt saadud raha (16%) (Joonis 11). Muude tulude osatähtsus jääb alla 10%, üksiku erandina eristub õppetoetuste suurem osakaal madalaimas sissetulekukvintiiilis (21%) ja mittetöötavatel üliõpilastel (17%). **Lisaks õppetoetuste vähestele saajatele iseloomustab üliõpilaskonda ka toetuste, stipendiumite ja õppelaenude üleüldine vähenemine tähtsuse sissetulekustest.** Kui vajaduspõhine õppetoetus saab veerand üliõpilastest, siis stipendiumi oma kõrgkoolist alla 20%, stipendiumi riigilt 7% ning toetust välisriigist vaid 1%

tudengitest. Teistest suurem toetuste osakaal iseloomustab IKT õppevaldkonda, erivajadustega üliõpilasi ning ilma lasteta tudengeid.

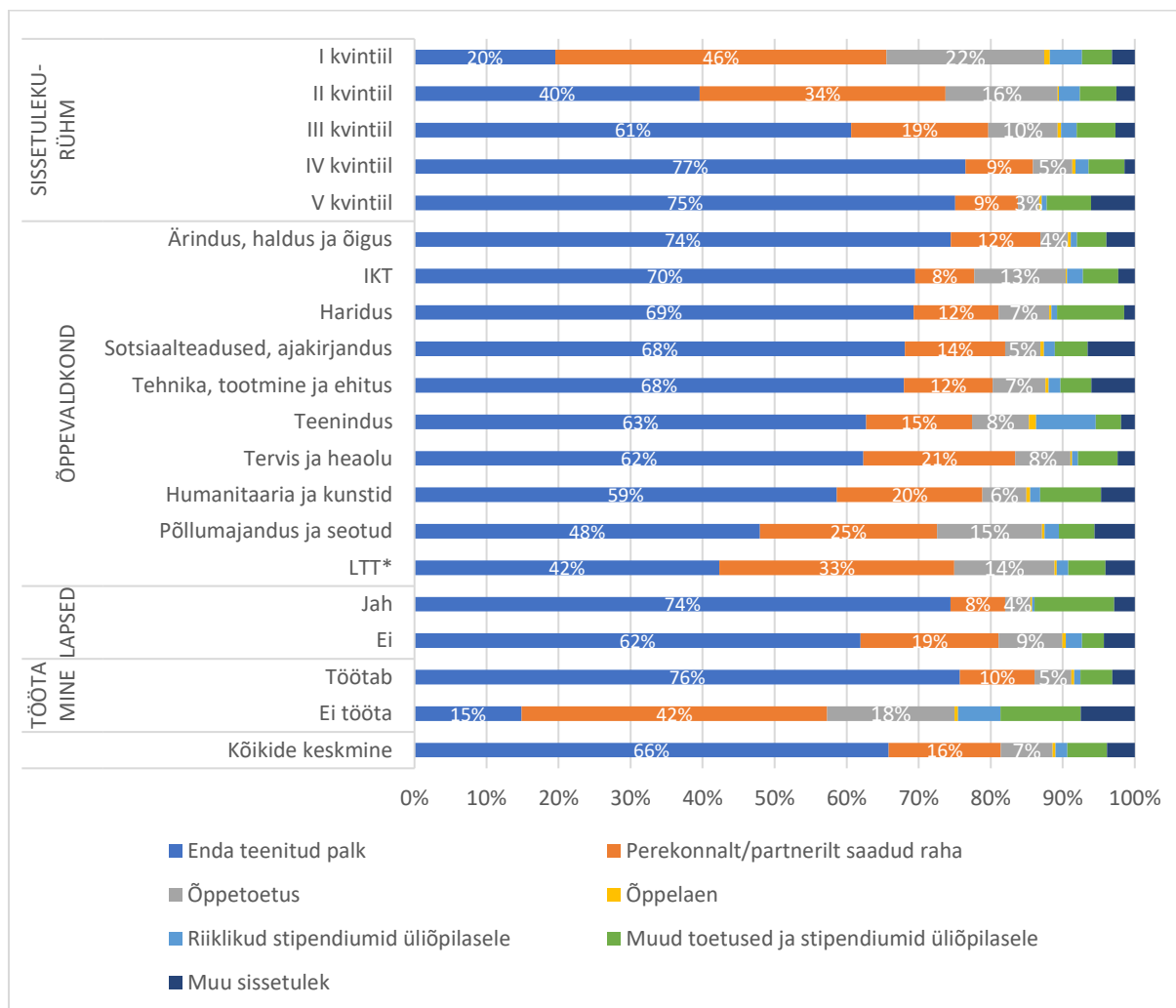
Üliõpilaste suurimad kululiigid on toit (41%) ja eluasemekulud (29%), teiste väljaminekute osakaal (sh transport ning õpingutega seotud kulud) jäävad alla 10%. Kui sissetulekuliikide osatähtsus muutub erinevates rühmades mitmekordselt, siis väljaminekuid iseloomustab nende tugev ühetaolisus peaaegu kõikides lõigetes. Ainsana eristuvad lastega üliõpilased ja suurimas sissetulekukvintilis vastajad, kellel on teistest mõneti väiksemad kulutused eluasemele (mõlemal rühmal 25%) ning suuremad kogukulud vabale ajale, lastehoiule ja laenumaksetele (mõlemal ligikaudu 20%).

Tabel 4. Üliõpilasarühmade sissetulekute ja väljaminekute suurused (€)

	Üliõpilaste taustatunnused	Sissetulekud	Väljaminekud
Õppevaldkond	Haridus	964	891
	Humanitaaria ja kunstid	763	753
	Sotsiaalteadused, ajakirjandus ja teave	981	830
	Ärindus, haldus ja õigus	1143	1005
	LTT	590	647
	IKT	1034	885
	Tehnika, tootmine ja ehitus	917	750
	Põllumajandus ja seotud	604	678
	Tervis ja heaolu	742	768
	Teenindus	889	720
Vanuserühm	Kuni 19-aastased	479	512
	20-24	691	649
	25-29	960	852
	Üle 30-aastased	1276	1159
Põhiharidus	Eestis	896	814
	Välisriigis	857	853
Sissetulekurühm	I kvintil	242	473
	II kvintil	494	593
	III kvintil	755	744
	IV kvintil	1111	975
	V kvintil	1919	1303
Erivajadus	Ei	925	832
	Jah	787	775
Töötamine	Ei	466	576
	Jah	1087	927
Lapsed	Ei	780	707
	Jah	1324	1253

Allikas: Autorite koostatud

Joonis 11. Üliõpilaste sissetulekute jaotus tululiikide lõikes

Allikas: Autorite koostatud. *Siin LTT – loodusteadused, matemaatika ja statistika.

Kui 84% üliõpilastest ei maksa õppemaksu, siis 10% õpivad tasulises õppes ning ülejäänud maksavad mõne ainepunkti eest. Tasuline õpe on sagedasem humanitaaria ja kunstide (21% õpivad tasulisel kohal) ning ärinduse, halduse ja õiguse (19%) valdkonnas; välisriigis põhihariduse omandanud tudengite korral (48%) ning suurimas sissetulekukvintilis üliõpilastel (15% vs. 6% I kvintil). Samas ei erine tasulisel kohal õppimise määrad töötamisega, lastega või mõne erivajaduse olemasoluga.

Võimalikus olukorras, kus üliõpilastel tekiks raskusi õppekava täitmisega ja nad peaksid õpingute eest tasuma, katkestaksid õpingud viiendik tudengitest, ligikaudu pooled tasuksid täiskoormuse täitmiseks ettenähtud ainepunktide eest ning koguni 28% ei oskaks oma käitumist hinnata. Seejuures iseloomustavad sellised osakaalud suurt osa üliõpilaskonda ehk vastused muutuvad erinevates lõigetes vähe. Teistest suuremaks hindavad katkestamise võimalikkust IKT (29% arvab, et katkestaks õpingud) ja tervise ning heaolu (26%) valdkonna tudengid, samuti mittetöötavad üliõpilased (23% vs. 18% töötavatest) ning lastega tudengid (24% vs. 19% ilma lasteta).

84% üliõpilastest õpivad tasuta kohtadel, ent tudengkonnas puudub ühtne valmisolek õpingute eest tasuda, kui peaks tekkima raskusi õppekava täitmisel.

Kui pooled vastajad oleksid valmis puuduvate ainepunktide eest tasuma, siis 20% katkestaks õpingud ning koguni 28% ei oskaks oma käitumist hinnata.

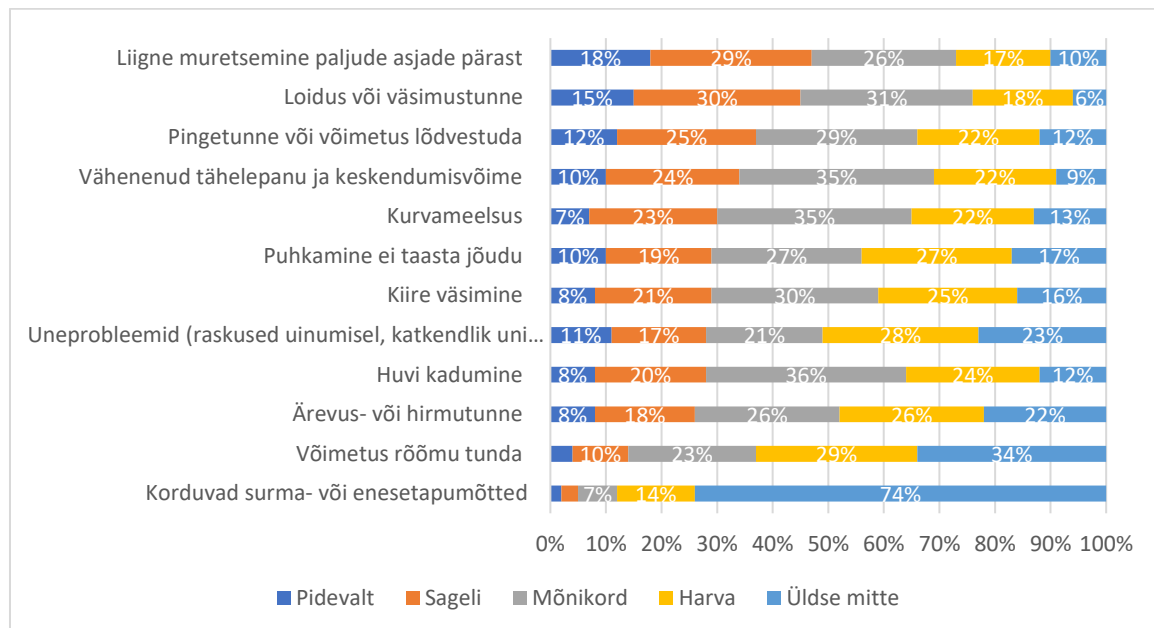
4. Üliõpilaste vaimne tervis

Seekordses Eesti EUROSTUDENT VII uuringus käsitleti esmakordselt üliõpilaste vaimse tervisega seotud küsimusi. Täpsemalt võeti vaatluse alla tudengite emotsionaalne enesetunne ja kõrghariduses esinev kiusamine.

Emotsionaalne enesetunne

Üliõpilastel paluti viie palli skaalal märkida, kuidas on neid viimase kuu vältel häirinud erinevad vaimse tervise probleemidele viidata võivad seisundid (näiteks loidus või väsimustunne, ärevus- või hirmutunne, jne). **Kõige sagedamini märkisid üliõpilased liigset muretsemist paljude asjade pärast – sageli või pidevalt tajub seda pea pool ehk 47% tudengkonnast (Joonis 12). Peaaegu sama levinud on loidus või väsimustunne (45%).** Järgnevad pingetunne või võimetuse lõdvestuda (37%), vähenenud tähelepanu ja keskendumisvõime (34%), kurvameelsus (30%) ning üle veerandil üliõpilastest esinevad ka uneprobleemid. Suhteliselt kõige vähem on üliõpilased kokku puutunud korduvate surma- või enesetapumõtetega ning võimetusega rõõmu tunda. Siiski on tähelepanuväärne, et korduvaid surma- või enesetapumõtteid esineb 5% tudengitest ning et iga seitsmes Eesti üliõpilane kogeb sageli või pidevalt võimetust rõõmu tunda. Arvestades vaimse tervise probleemidele viidata võivate emotsionaalsete seisundite suurt esinemissagedust üliõpilaskonnas, on mõneti üllatav, et nagu selgus erivajaduste ja pikaajaliste terviseprobleemide alapeatükis, hindab vaimse tervise probleemi endal olevat kõigest 9% üliõpilastest. Seega näib, et **ehkki võrreldes EUROSTUDENT VI-ga märgitakse vaimse tervise probleemide olemasolu märksa enam, mis võib viidata üliõpilaste teadlikkuse kasvule, esineb tudengite seas endiselt ka teadmatust ja oma probleemide alahindamist.**

Joonis 12. Üliõpilaste emotsionaalne enesetunne, kõik üliõpilased

Allikas: Autorite koostatud

Õppeastmete võrdluses esineb vaimse tervise probleemidele viidata võivaid emotsionaalseid seisundeid kõige sagedamini bakalaureuseõppes. Näiteks, kui magistriõppes on neid üliõpilasi, kes sageli või pidevalt liigselt muretsevad paljude asjade pärast, 42%, siis bakalaureusetudengite hulgas veidi enam kui pooled (52%). Neid, kes sageli või pidevalt kogevad võimetust rõõmu tunda, on magistriõppes 10%, bakalaureuseõppes aga pea kaks korda enam ehk 17%. Ka korduvaid surma- või

enesetapumõtteid tajuvad bakalaureuseõppe tudengid magistrantidest märksa enam (7% vs. 4%). **Kiiret väsimist, uneprobleeme ja seda, et puhkus ei taasta jõudu, tunnetab sõltumata õppeastmest sageli või pidevalt umbes kolmandik üliõpilasi.**

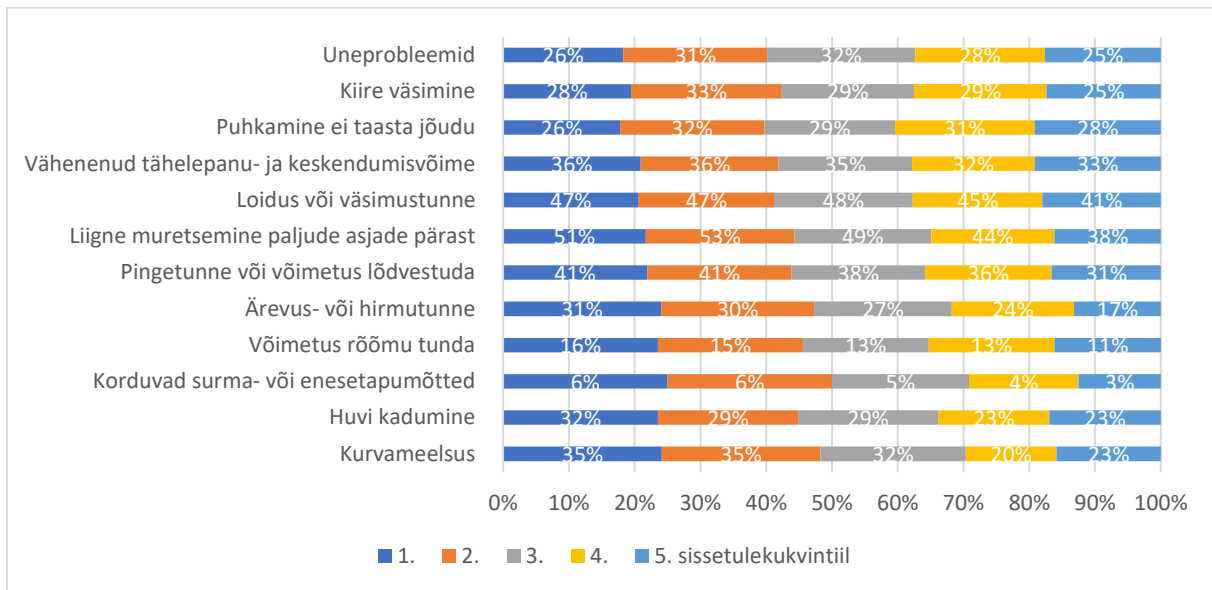
Nooremate tudengite emotsionaalne enesetunne on halvem kui see on üliõpilastel vanemates vanuserühmades. See võib potentsiaalselt seletada ka seda, miks esineb vaimse tervise muresid bakalaureuseõppes sagedamini kui teistel õppeastmetel. Näiteks kurvameelsust esineb 30aastaste ja vanemate seas viiendikul (21%), kuid kuni 19aastaste seas 36%. Neid, kes kurdavad huvi kadumise üle, on 30aastaste ja vanemate hulgas 18%, ent kuni 19aastastest moodustavad nad pea kolmandiku (30%). Ehkki nooremates vanuserühmades ja bakalaureuseõppes võib huvi kadumine tähendada tõenäolisemalt ka huvi vähenemist õpingute/eriala suhtes kui vanemates vanuserühmades ja näiteks magistriõppes, ei ole siinse uuringu tulemustele tuginedes võimalik öelda, mida üks või teine üliõpilane huvi kadumise all täpsemalt silmas pidas, ja seega tuleks seda küsimust järgnevate uuringutega põhjalikumalt analüüsida.

Siiski, seda, et nooremates vanuserühmades ja bakalaureuseõppes vaimse tervise probleemide suuremal määral esinemist saab potentsiaalselt seletada vale erialavalikuga näib toetavat ka uuringust selgunud teadmine, et **nende üliõpilaste seas, kellel on kesk- ja kõrgharidusõpingute vahele jäänud pikem katkestus, esineb vaimse tervise probleemidele viidata võivaid emotsionaalseid seisundeid vähem.** Näiteks huvi kadumist esineb sageli või pidevalt neil tudengitel, kellel jäi esmakordse keskharidusõpingutest lahkumise ja esmakordse kõrgharidusse sisenemise vahele vähem kui üks aasta, 29%, kuid neil, kelle puhul kõnealuse katkestuse pikkus oli vähemalt kaks aastat, 21%. Liigse muretsemise osas paljude asjade pärast on samad näitajad vastavalt 50% ja 41%. Seega võib eeldada, et pikema õpingutevahelise katkestuse teinud noored on oma kõrgharidusvaliku põhjalikumalt läbi mõelnud, mistõttu esineb nende seas ka huvi kadumist ja liigset muretsemist vähem. Samas, kuivõrd otse (st lühima õppeastmete vahelise katkestusega) kõrgharidusse siirdunute seas esineb võrreldes pikema katkestuse teinutega rohkem ka tõsisemaid vaimse tervise probleemidele viitavaid emotsionaalseid seisundeid, sh korduvaid surma- või enesetapumõtteid (sageli või pidevalt vastavalt 6% ja 2%), ei ole vale erialavalik ilmselt ainus seletus.

Õppevaldkondade lõikes on silmapaistvaimad erinevused teeninduse ning humanitaaria ja kunstide vahel: viimases esineb vaimse tervise probleemidele viitavaid emotsionaalseid seisundeid märksa sagedamini. Näiteks, kui kurvameelsust tunnetab sageli või pidevalt 19% teeninduse valdkonna üliõpilastest, siis humanitaaria ja kunstide tudengite seas on neid ligi kaks korda enam (39%). Ärevus- või hirmutunnet tajub sageli või pidevalt 13% teeninduse, ent 31% humanitaaria ja kunstide tudengeid. Seoses liigse muretsemisega paljude asjade pärast on samad näitajad vastavalt 34% ja 52% ning vähenenud tähelepanu- ja keskendumisvõimega 20% ja 40%. Puuduvad andmed, mis võimaldaksid seletada välja toodud suurte erinevuste põhjuseid. Seehulgas, kas pigem on seletuseks see, et need kaks valdkonda meelitavad õppima erineva emotsionaalse profiiliga noori, kellel on ka vaimse tervise probleemide suhtes erinev vastuvõtlikkus, või on suurem seletusjõud valdkondade võrdluses erineval õppekorraldusel ja pakutavatel tugimeetmetel. Võib aga eeldada, et teatav roll teeninduse valdkonna õppijate emotsionaalse heaolu kõrgemal tasemel hoidmises on mitmetel hüvedel, mida riik selle valdkonna tudengitele pakkunud on (nt majutus ja vormiriided).

Madalamates sissetulekugruppides olevate üliõpilaste emotsionaalne enesetunne on halvem kui neil õppijatel, kes kuuluvad kõrgematesse sissetulekugruppidesse (Joonis 13). Näiteks kui liigset muretsemist paljude asjade pärast tajuvad sageli või pidevalt kahes kõige madalamas sissetulekugrupis umbes pooled (51% ja 53%), siis kõrgeimas sissetulekugrupis on neid 38%. Ärevus- või hirmutunnet kogeb sageli või pidevalt kahes kõige madalamas sissetulekugrupis umbes kolmandik üliõpilastest, samas kui kõrgeima sissetulekuga tudengite seas on neid vaid 17%.

Joonis 13. Üliõpilaste emotsionaalne enesetunne (tajub sageli või pidevalt) sissetulekugruppide kaupa

Allikas: Autorite koostatud

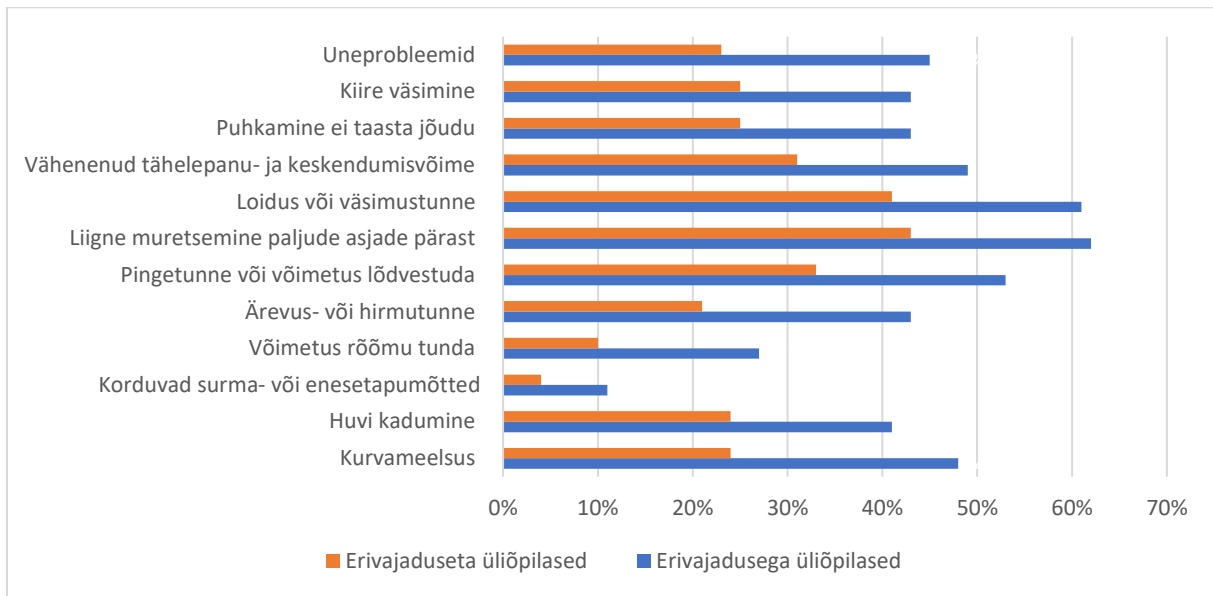
Üliõpilastel, kes märkisid, et neil on erivajadus või pikaajaline terviseprobleem, esineb vaimse tervise probleemidele viidata võivaid emotsionaalseid seisundeid palju sagedamini kui neil, kellel erivajadust ega pikaajalist terviseprobleemi ei ole (Joonis 14). Näiteks, kui uneprobleeme kogeb sageli või pidevalt 23% erivajaduseta üliõpilastest, siis erivajadusega tudengitest peaaegu pooled (45%). Ärevus- ja hirmutundega on samad näitajad vastavalt 21% ja 43% ning võimetusega rõõmu tunda 10% ja 27%.

Töötavate üliõpilaste emotsionaalne seisund on parem kui mittetöötavatel, ning lapsevanematest tudengitel parem kui neil, kellel last ei ole.

Töötavatel tudengitel esineb vaimse tervise probleemidele viidata võivaid emotsionaalseid seisundeid üldiselt mõnevõrra vähem kui mittetöötavatel. Näiteks võimetus rõõmu tunda kogeb pidevalt või sageli 12% töötavatest, ent 18% mittetöötavatest tudengitest. Ka huvi kadumine iseloomustab mittetöötavaid üliõpilasi töötavatest tudengitest mõnevõrra enam (pidevalt või sageli vastavalt 32% ja 26%). Kolme seisundi osas aga töötavad ja mittetöötavad üliõpilased pigem ei erine.

Nendeks on loidus või väsimustunne, vähenenud tähelepanu- ja keskendumisvõime, ning see, et puhkamine ei taasta jõudu. Seega, **ehkki üldiselt on töötavate üliõpilaste emotsionaalne seisund mittetöötavate omast parem, kannatavad ka nemad väsimuse ja keskendumishäirete käes.** Võimalik, et kui mittetöötavatel tudengitel on väsimuse ja keskendumishäirete allikaks pigem vaimse tervise probleemid, siis töötavatel üliõpilastel ajapuudus ja vajadus end töö ja kooli vahel „jagada“ – samas, kindlalt seda siinse uuringu andmetele tuginedes öelda ei saa.

Joonis 14. Üliõpilaste emotsionaalne enesetunne (tajub sageli või pidevalt), erivajadusega ja erivajaduseta üliõpilased

Allikas: Autorite koostatud

Lapsevanematest üliõpilaste emotsionaalne seisund on üldiselt parem kui neil, kellel last ei ole. Näiteks kurvameelsust tajub sageli või pidevalt 20% lastega tudengitest, ent tervelt 32% lasteta üliõpilastest. Ärevus- ja hirmutunde puhul on samad näitajad vastavalt 17% ja 28%. Kolme probleemi puhul aga lastega ja lasteta tudengite tulemused ei erine. Nendeks on see, et puhkamine ei taasta jõudu, kiire väsimine, ning uneprobleemid. Mõningal juhul esineb lastega tudengitel neid vaevusi isegi rohkem. Kuivõrd just need probleemid on levinud paljude tudengite seas, taustatunnustest sõltumata, väärib nende vaevuste leevendamine nii poliitikakujundajate kui kõrgkoolide tähelepanu. Meetmed, mida selle tarbeks kaaluda, on näiteks toimiv (st mõjus ja kõikide abivajajateni jõudev) psühholoogiline nõustamine kõrgkoolis, vaimset tervist teadvustavate ja toetavate ainete lisandumine õppekavasse (ennekõike bakalaureuseastmel, kus on vaimse tervisega seonduvad mured suuremad, ja kus ühtlasi erialaüleste alusainete kaudu oleks potentsiaal jõuda rohkemate tudengiteni) ning paremad võimalused õppimise ja töötamise/ vanemluse ühitamiseks.

Kiusamine kõrghariduses

Kiusamist on kogunud 5% Eesti üliõpilastest. Põhihariduse välisriigis omandanute ehk võimalike välisüliõpilaste seas on kiusamisohvreid mõnevõrra enam kui Eesti põhihariduse taustaga tudengite seas (vastavalt 6% ja 4%). Madalaima sissetulekuga üliõpilaste seas on kiusamist kogunud enam kui kõrgema sissetulekuga tudengite hulgas (madalaimas sissetulekukvintilis 6% ning keskmises 3%). Erivajadusega üliõpilased on kiusamist tajunud pea kaks korda enam kui erivajaduseta tudengid (7% ja 4%). Õppevaldkondade võrdluses esineb kiusamist kõige rohkem põllumajanduses (9%) ja hariduses (8%), vähem aga tehnikas, tootmises ja ehituses (2%) ning ärianduses, halduses ja õiguses (3%).

Kõige sagedasemaks kiusajaks oli akadeemilise personali liige, näiteks õppejõud (67%). 38% juhtudest oli kiusajaks kaasüliõpilane. Valdcondlikud erisused varieeruvad märgatavalt ja on toodud tabelis 4, millest selgub näiteks, et kõigist hariduse valdkonna kiusajatest 27% olid kaasüliõpilased, 73% akadeemilise personali liikmed, 5% administratiivse personali liikmed, ning 9% juhtudest keegi teine⁵.

⁵ Kuna tudengitel oli võimalik märkida mitu vastust, võib summa iga valdkonna puhul ületada 100%.

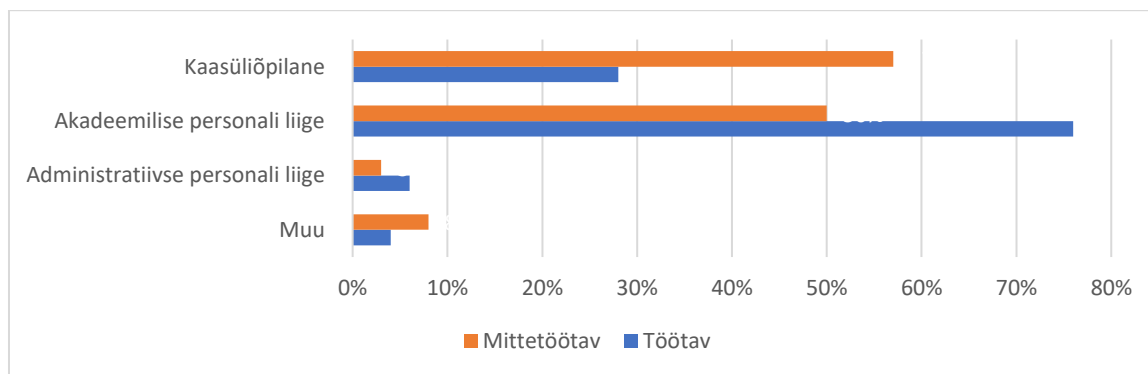
Tabel 5. Vastused küsimusele "Kes Sind kiusas?", õppevaldkondade kaupa

Õppevaldkond	Kaasüliõpilane	Akadeemilise personali liige	Administratiivse personali liige	Keegi teine
Haridus	27%	73%	5%	9%
Humanitaaria ja kunstid	27%	81%	2%	2%
Sotsiaalteadused	43%	70%	17%	4%
Ärindus, haldus ja õigus	36%	71%	0%	0%
Loodusteadused, matemaatika ja statistika	76%	35%	6%	0%
IKT	52%	41%	14%	18%
Tehnika, tootmine ja ehitus	27%	73%	0%	0%
Põllumajandus ja seotud	50%	28%	0%	22%
Tervis ja heaolu	35%	78%	3%	0%

Allikas: Autorite koostatud

Nooremas vanuses üliõpilased puutuvad rohkem kokku kaasüliõpilaste poolse kiusamisega ning vanemad tudengid kogevad pigem akadeemilise personali poolset kiusamist. Näiteks, kui kuni 19aastaste seas on neid, keda kiusas kaasüliõpilane, 63%, siis 30aastaste ja vanemate hulgas vaid 12%. Samad näitajad akadeemilise personali osas on vastavalt 46% ja 88%. Töötavaid üliõpilasi kiusavad rohkem akadeemilise personali liikmed ning mittetöötavaid kaasüliõpilased (Joonis 15). Lapsega tudengeid kiusavad rohkem akadeemilise personali liikmed (81% vs. 62% lasteta tudengid) ning lasteta tudengeid kaasüliõpilased (43% vs. 24% lapsega tudengid). Milles akadeemilise personali poolne kiusamine vastajate jaoks seisneb ja miks puutuvad sellega rohkem kokku töötavad ja lapsega tudengid, siinse uuringu andmete põhjal öelda ei saa ja seega vajaksid need küsimused lisaurimist.

Joonis 15. Vastused küsimusele "Kes Sind kiusas?", töötavate ja mittetöötavate üliõpilaste lõikes

Allikas: Autorite koostatud

66% kiusamist kogunud üliõpilastest ütlevad, et kiusamine on mõjutanud nende õpinguid. Selliselt vastanud tudengeid on kõige enam bakalaureuseõppes (72%) ning kõige vähem integreeritud õppes (49%). Erivajadusega üliõpilaste seas on neid, kes leiavad, et kiusamine on mõjutanud nende õpinguid märksa enam (85%) kui nende seas, kellel erivajadust ei ole (58%).

Kiusamine kõrghariduses on seni olnud väga vähe uuritud teema ning ka siinsega uuringuga on antud vaid esmane ülevaade valitud indikaatorite võrdlusest. Ehkki kõrghariduses on kiusamist kogunud vaid vähene osa tudengitest, on kindlasti tegemist teemaga, mis vajab nii lisauuringuid kui kõrgkoolide senisest suuremat tähelepanu.

5. Viited

Eesti Püüetega Inimeste Koda (2019). Statistika. <https://epikoda.ee/spetsialistile/statistika>.

Espenberg, K., Beilmann, M., Sammul, M., Nahkur, O., Lees, K., Vahaste, S., Varblane, U. 2013. Eesti üliõpilaste eluolu 2013. Rahvusvahelise üliõpilaste uuringu EUROSTUDENT V Eesti analüüs. Lõpparuanne. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus RAKE. http://primus.archimedes.ee/sites/default/files/EurostudentV_l%C3%B5pparuanne.pdf.

Haim, B. Ja Shavit, Y. (2013). Expansion and inequality of educational opportunity: A comparative study. *Research in Social Stratification and Mobility*, 31, 22–31.

Haaristo, H.-S., Kirss, L., Leppik, C., Mägi, E., Haugas, S. (2017). Eesti üliõpilaste eluolu 2016: rahvusvahelise üliõpilaste uuringu EUROSTUDENT VI Eesti analüüs. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

HaridusSilm (2020). Koondnäitajad. www.haridussilm.ee.

Kirss, L., Nestor, M., Haaristo, H.-S., Mägi, E. 2011. Eesti üliõpilaste eluolu 2010. Rahvusvahelise üliõpilaste uuringu EUROSTUDENT IV Eesti analüüs. SA Poliitikauuringute Keskus PRAXIS. <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/03/2010-Uliopilaste-uuringu-EUROSTUDENT-IV-Eesti-analuus.pdf>.

Statistikaamet (2020). Vähemalt 15-aastased hariduse, soo, vanuserühma ja maakonna järgi. <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=RV0231U>.

eurostudent.eu
★★★★★★

